

ПРОФ. ДР ДРАГИ Р. МАЛИКОВИЋ¹

Универзитет у Приштини, с привременим седиштем у Косовској Митровици,
Филозофски факултет, Катедра за историју

ЈЕЗУИТСКИ РЕД, ЊЕГОВА ОРГАНИЗАЦИЈА И РАД

Сажетак. Након покрета реформације 1517. године, Римокатоличка црква на челу са римским папом оснива Језуитски ред (Društvo Isusovo) са циљем да спречи њено даље пропадање. Ова организација је и данас врло утицајна, како на духовном тако и на политичком плану, зато је интересантно зашто се наша наука до сада није конкретније позабавила овим проблемом. Ово је настојање да се питање Језуитског реда што конкретније отвори пред нашим истраживачима, са жељом да се расветли његова улога и место на јужнословенским, и посебно српским просторима, и међу православним светом.

Кључне речи: Језуитски ред, језуити, хришћанство, Мартин Лутер, Игнасије Лојола, Шпанија, Баскија, Палестина.

Када је 31. октобра 1517. године 34-годишњи аугустински фратар, професор Светог писма на Универзитету у Витенбергу, Мартин Лутер заковао својих „Деведесет пет теза о опроштајницама” на врата Саборне цркве у Витенбергу и објавио да је спреман да их јавно одбрани, вероватно ни он није претпостављао какав ће то имати неизбрисив учинак на даљу будућност Римокатоличке цркве. Релативно неважан повод, критика продаје опроста греха за новац, имао је за резултат распад јединства западне цркве и отворио, боље речено озваничио, еру верских ратова који су потресали Европу готово два века.²

¹ balsa.malikovic1990@gmail.com

² Ignacio de Loyola, Načela jezuita, Beograd 1987, IX.

Иначе, XVI век у европској цивилизацији био је период краја средњег века, тзв. високе ренесансе. Ренесанса је губила замах, најзначајнија књижевна и сликарска дела већ су била огрнута плаштом класике, а филозофија Макијавелија, Бемеа, Мора, Кампанеле, Грацијуса и Монтења већ је извучила прве апстрактне закључке. Из новооткривене Америке почела су да пристижу прва богатства, а Гутенбергово откриће штампарије демократизовало је, колико је то било могуће, образовање и створило прве клице јавног мњења. Никола Коперник, уз сву богобојажљивост, срушио је вековима уздизану догму да се читав свемир окреће око Земље, а Пјетро Аретино је увесељавао прост народ, бискупе и краљеве својим ласцивним причама из живота Рима. Век је започео владавином Александра VI Борџије, чије име и данас црквени кругови изговарају с „киселим” изразом лица, коме су световни интереси и задовољства били важнији од духовности и моралног угледа Цркве, а завршио се ломачом на којој је спаљено тело Ђордана Бруна, највеће, али свакако не и једине жртве променљивих моралних, духовних па и политичких назора. За мање од једног века Европа је из веселе, раздрагане и искрене ренесансне опуштености ушла у време моралне строгости, духовног аскетизма, верске искључивости, уметничке уздржаности и рационалније употребе богатства. Или се бар тако чинило. Оружје којим је католичка Европа укротила ренесансу била је инквизиција, а средство којим је Црква укротила дух били су Језуити.³

Реформаторски замах нужно је изазвао католичку реакцију, контрареформацију, боље рећи, католичку реформацију. Увидевши да губи вернике, али значајније од тога, политичку и финансијску моћ, папска Курија је најбољег савезника нашла у новој европској сили, у Шпанији. Борба против Мавара (војска) у Јужној Шпанији ујединила је шпанску државу и цркву у јединственом хришћанском рату. Богатства из новооткривене Америке пружала су Шпанији економску моћ, те се она врло брзо уздигла и постала водећа европска држава. Томе су погодвали и разједињеност Француске, верски и политички плурализам у Немачкој и енглеска изолација. Владајући Миланским краљевством, Напуљем и Сицилијом, Шпанија је држала на оку папу, а шпански католицизам, браћен инквизицијом, као магнет је привлачио све католичке реформаторе. Истовремено, самостански живот, као врхунац средњовековног католицизма, није се у новим приликама могао показати делотворним, захтеви реформе тражили су пастирски рад и парохијалну обнову у самом народу. Веру је требало учвршћивати, ширити и бранити у народу, проповедима, мисионарским пожртвовањем, пастирским милосрђем, пружањем помоћи болеснима, лепрознима, и подучавањем. Ти нови свештеници, образованији и продуховљенији, окупљали су се у редове театинаца, сомоских свештеника, барнабита, ораторијанаца, створен је и Римокатолички женски ред урсублинки, али је највише успеха имала обнова Фрањевачког реда Матеа Басија (Matteo Bassi или da Bascio) 1528. године, званих капуцинима због смеђе капуљаче која је била њихов „заштитни знак”.⁴

³ Исто X.

Више успеха од свих њих имали су једино језуити Игнасија из Лојоле, верски ред по много чему необичан и другачији од свих осталих. Језуити су се истицали између осталог и врло високим степеном образовања, јединственим поступком опхођења и политичког деловања и понајвише својом беспоговорном послушношћу Цркви и папи.⁵

а) Оснивање Језуитског реда

У готово критичном моменту за римску цркву, када је реформација стизала чак до Рима, претећи папству и Цркви, Римска курија је добила неочекивану помоћ од једног калуђерског реда који до тада није био познат, и није био многобројан, али је сав био прожет поступном преданошћу и љубављу према папству и римској цркви. Тај ред је познат у историји, како је већ истакнуто, под именом „Језуитски ред”. Узимајући овај назив језуити су се заклели да ће бити верни војници Христови, бранећи његову веру и његовог намесника на земљи – римског папу. Они су у себи лако сјединили љубав и преданост римској цркви са мржњом према јереси, коју су сматрали делом ђавола, и увек су били спремни да отпочну рат са протестантством. Карактер овог Реда у свему одговара карактеру личности његовог оснивача Игнасија Лојоле. Он је сједињавао у себи религиозни ентузијазам са дипломатијом, аскетизам са лаичком мудрошћу, мистицизам са хладним рачуном, а такав је био и његов ред.⁶

Стварни почетак Реда језуита као организације датиран је 1539. годином. Међутим, основне црте реда биле су познате још и пре Лојолиног доласка у Рим, али су те исте 1539. године његови истомишљеници одлучили да оснују духовно удружење и учине завет послушности вођи, којег ће накнадно изабрати. Завет посебне послушности према Светом оцу папи и неке друге битне ствари Језуитског реда биле су одлучене у исто време. Сам папа Павле III је Ред потврдио 1540. године Булом „*Regimini militantis Ecclesiae*” (Формула Института).⁷

Годину дана касније изабран је Лојола за првог Генерала Језуитског реда. Тада се он препустио упорном размишљању и проучавању Установа новог Реда. У исто време рађа се и развија апостолска акција његових ученика и службеника. Међу њима се посебно истицао Франсиско Ксавер, привлачан витез и „незасити освајач људских душа”. Игнасије је правилно знао оценити ту неслућену снагу, па га је ускоро послао у Индију. Ксавер је одмах напустио Рим и упутио се у Португалију, одакле је наставио за Индију. У тој земљи (на обали Рибора), у месту Траванкору основао је око тридесет црквених средишта и прекрстио више од 30.000 људи. На тај начин су цела тамошња села била „освојена за рачун Христа”. Мало после тога Лојолин изасланик Франсиско Ксавер наставио је пут ка тајанственом

⁴ Ignacio de Loyola, *Načela jezuita*, XIV, А. Колесников, „Улога језуитског реда у контрареформацији”, *Вестник српске цркве*, књ. XXXIV, (1929), 342.

⁵ Ignacio de Loyola, *Načela jezuita*, XIV.

⁶ А. Колесников, Улога језуитског реда, 343.

⁷ Ignacio de Loyola, *Načela jezuita*, XIV, D. Trstenjak, *Jezuiti 1911*, 27.

Јапану, одакле се убрзо окренуо према суседној Кини, „суморној и загонетној земљи иза горостанских зидова”. Пре него је стигао, пред обалом „земље својих чежњи”, Лојолин изасланик Ксавер је умро, али му дело није пропало, јер су његовим трагом кренуле нове чете његових истомишљеника.⁸

Иначе, једна од основних карактеристика Језуитског реда (Дружбе Исусове), по чему је он иначе познат јесте његова мисионарска делатност. Од свог оснивања, како се да уочити, ред се захваљујући својим члановима, најпре проширио по Европи, покушавајући да спаси оно што се спасити могло после избијања реформације. Истовремено са европском мисијом, Лојола је своје најближе сараднике слао и ван Европе, са задатком да својим образовањем и својом борбом шире католичанство. Двадесет година након оснивања Језуитског реда, његове комисије су већ увелико радиле у Јапану, Африци, Индији, Кини и Латинској Америци. Језуитски духовници су на тај начин „успели да продру и у најзабаченије крајеве, до на крај света” и да на тај начин прошире хришћанство међу најпримитивније народе и остваре власт Римокатоличке цркве онде где није било ни елементарних цивилизацијских претпоставки за тако нешто. Све до привременог укидања реда (1773), а после његовог обнављања (1814), ове мисије, осим своје основне, верске функције, имале су и значајну културну и политичку улогу на територијама на којима су деловале.⁹

И у Португалији, која је убрзо била и територијално придобијена, морао је Лојола да појача активност Језуитског реда. Провинцијал Родригез био је човек доследног и тужног живота, али је имао и чудне назоре. Због извесних неслагања у духовном животу укорио га је Игнасије на фин али јасан и одлучан начин. Кад ни то није помогло, сменио га је без размишљања са места провинцијала и смањено за половину број чланова Реда у Португалији.¹⁰

Ни у родној Шпанији, на почетку, за језуите није све било у најбољем реду. Против њих је средином XVI века устао доминикански првак Мелхиор Кано, иначе професор универзитета у Саламанки. Он се, на пример, није либио да језуите јавно назове „претечама Антихриста”. Чудни надбискуп из Толеда, кога су због личне тврдоглавости називали „Siliceo”, тј. бискуп „кремене главе”, помагао је Мелхиора Кана. Зато је овај отишао тако далеко, да је језуитским свештеницима забранио да служе св. мису у његовој надбискупији и није хтео да чита папске буле којима се потврђивало оснивање новог реда. Попустио је тек после упорног наваљивања папског нунција и краља Филипа II. Та антијезуитска бура у Шпанији, на срећу, била је кратког века, и у време Лојолине смрти шпанска провинција бројала је 300 чланова и 16 колегијума.¹¹

У Француској је ширење језуита ишло спорије. Париски је универзитет око тога имао право непрестане проблеме. Истина, та је борба била чувенија од оне

⁸ D. Trstenjak, *Jezuiti*, 28.

⁹ D. Trstenjak, *Jezuiti*, 29–30; Ignacio de Layola, *Načela jezuita*, XVII.

¹⁰ D. Trstenjak, *Jezuiti*, 28-9.

¹¹ Исто, 29.

са Мелхиором Каном, али зато жилавија и мучнија. Бискуп из Клемона монс. Ди Прат (Msgr. du Prat) помагао је језуите, али су се они успели усталити у Француској исто тек после Игнасијеве смрти. Слично је било и у Белгији.¹²

Велики задатак чекао је језуите у Немачкој, у којој је требало да се боре против свештенства, које је, као и у осталом делу Европе, у оно доба било дубоко пало. Ле Же (Le Jay) и Бобадиља (Bobadilla) отпочели су борбу почевши од врха, од вишег клера. Ускоро је почео са радом и црквени сабор у Триденту. Зато је папа Павле III затражио од Игнасија два теолога. Он му на то посла Лајница и Салмерона (Salmeron), који су у раду сабора одиграли значајну улогу.¹³

За време Игнасијевог живота проширио се Језуитски ред у Ирској и све до Бразилије. У Италији и Шпанији ширила су се у исто време језуитска удружења. На почетку она су деловала заједно за језуитске сколастике и стране студенте, а помало одељени: једни за подмладак Реда, а друга удружења у правом смислу речи, за омладину.¹⁴

У години Игнасијеве смрти (1556), Језуитски ред је бројао 938 чланова. Тај број је нарастао на 23.000 чланова, од чега је око 11.300 било свештеника, 24 куће редовинских завјета, 669 колегија, 273 мисије, 176 семинара, 61 новицијат и 335 резиденција. Језуити свој коначни опстанак дугују и руском двору на коме су деловали под заштитом Катарине II, као и протестантској Немачкој на челу са Фридрихом Великим.¹⁵

У другој половини XVIII века дигао се католички свет против језуитске науке и њихових дела. Окривили су их за све могуће злочине. Протерали су их из Португалије, Шпаније, Парме, Напуља, Аустрије, Баварске, Француске и из Русије. Папа Клемент XIV укинуо је својом булом из 1773. године под именом „Dominus noster ac redemptor” Језуитски ред. Папа Пије VII успоставио га је поново, како је већ наведено, 1814. године. У Аустрији, Баварској и у другим немачким земљама у револуционарној 1848. „језуитизам је био згажен”, а 1878. године језуити су државним законом протерани из целе Немачке.¹⁶

За нас је интересантно напоменути да је после загребачког колегијума из 1606, већ 1613. године и у Београду основана Језуитска гимназија.¹⁷

На челу Језуитског реда налази се Генерал, кога зову и Црни папа и који је доживотно биран од стране Генералне скупштине, са готово монархистичким овлашћењима. На следећој лествици налазе се провинцијали (управници реда у провинцијама), а под њима су ректори и супериори (управници језуитских домова). Ступити у ред могуће је тек после двогодишње пробе и рада, за разлику од редовног заређивања, где припреме трају годину дана.¹⁸

¹² Исто, 29–30.

¹³ Исто.

¹⁴ Исто.

¹⁵ Исто.

¹⁶ Исто, 7.

¹⁷ Ignacio de Loyola, *Načela jezuita*, XVII.

¹⁸ Исто.

б) Игнасије Лојола и његово дело

Годину дана пре него што је Кристифор Колумбо открио Америку, у кући Лојола родио се Ињиго Лопез де Лојола (Íñigo López de Loyola), као 13 дете у породици. Родитељи су се потрудили да им син постане достојан наследник немирне крви. У раној младости хранила се дечакова машта славним успоменама јуначких му предака, а после се пријатељ Игнасијевог оца Хуан Веласкез де Куељар латио посла да устрајном вежбом претвори те снове у стварност. Због тога је он повео младог Игнасија у стари кастиљски град Аревало, где га научи активном градском животу и светском сјају, а уједно га упуту у тајне и вештине опасног ратног заната.¹⁹

Године 1515, на повратку из Азпеитије, није се разликовао Игнасије од самосвесних младића свога рода и времена. Човек таквог кова није дуго могао мировати у Азпеитији. Хуан Веласкез је ускоро умро, али је успомена на њега даље живела код достојног му ученика Игнасија. Од наварског вицекраља добије Игнасије заповедништво над једном војничком четом и 1517. године, изгарајући у жељи за борбом, крене у Памплону.²⁰

Једноличност четворогодишњег живота у тврђави прекидали су мањи окршаји. На крају је дошло и до рата. Док је наварска војска била заокупљена у Кастиљи примиривањем бунтовних „comunidades”, провалио је у Навару војсковођа француског краља Франсоа I, Андре де Фоа (André de Foix), властелин од Леспара и гроф од Монфора. Памплона је прва била на удару, па је град без адекватне одбране брзо пао, а градска посада се затворила у тврђаву. Војници, измучени и исцрпљени непрестаним борбама, схватили су да су преслаби и хтели су да се предају. Међутим, заповедник Игнасије није био таквог мишљења и расположења. Наложиио је градској посади да пружи одлучан отпор. Започео је жесток окршај, а француски куршуми су непрестано одзвањали ударајући о бедем тврђаве. Ратна срећа је прелазила са једне на другу страну. Једно артиљеријско зрно погодило је Игнасија у ногу, а тврђава Памплона убрзо паде у француске руке.²¹

У новонасталој ситуацији, Французи су се понели витешки, исказавши Игнасију Лајоли достојну пажњу и негу, а после две недеље дали су га превести у родну Лојолу. Рањениково се стање погоршало. Каткада се чинило да за њега више нема наде. Требао се неколико пута подврћи операцији, а у тим тешким тренуцима Игнасије није пустио ни гласа. Сломљене кости убрзо зарасташе, али не сасвим правилно. Игнасије, не познавајући још вредност понижења, задрхта при помисли да ће доживотно остати хром. Зато пристаде да му поново сломе ножну кост и да је боље наместе.²²

И док је тело споро прездрављало, закупише Игнасијеву душу и осећаје разна размишљања и посматрања. Уз то је радо читао. А како у дворцу није било

¹⁹ Ignacio de Loyola, *Načela jezuita*, XIII; G. Barnovelle, *Isusovci*, Zagreb 1938, 15

²⁰ G. Barnovele, *Isusovci*, VX.

²¹ Ignacio de Layola, *Načela jezuita*, XV; G. Barnovelle, *Isusovci*, 15-6.

²² G. Barnovelle, *Isusovci*, 16.

витешких романа попут „Амадеја од Галије”, које је до тада пожудно гутао, прихвати он за невољу „Живот Христа” од Лудолфа од Саксоније и збирку о животима светаца. То је, несумњиво, био почетак Лојолине унутрашње борбе, после које се он преобратио у убеђеног верника. Напуштајући бесповратно војнички позив под присилом физичке мане и претворивши се у убеђеног верника, Лојола је „сакупио у себи специфичну синтезу” поставши прави војник вере. Свој витешки сан остварио је као духовни витез, са огромном вољом и енергијом коју је имао.²³

Истина, млади Игнасије се, живећи у условима тишине родне му Лојоле, једно време растезао између осећаја вечне тишине, а чак су га заносиле хиљаде вечних снова посвећених овоземаљском животу. Предмет тих сањарија најчешће је била Жермен де Фоа (Germaine de Foix), удовица Фердинанда Каталонског. Мало помало био је све убеђенији, „да се прво и потпуно јунаштво налази тек у вежби и крепости у потпуном предању душе Богу”. Тиме, после дугог колебања превагну једна страна. Из тог размишљања и става, никло је Игнасијево најзначајније дело „Установа Дружбе Христове” и сва његова духовна наука. Пред питањем: „Бог или сатана, није било у великодушности души колебања”.²⁴

Из родне Лојоле Игнасије је намеравао да пређе у картузијанце. Распитивао се чак и за њихова правила. Међутим, одлучио се за Јерусалим, намеран да тамо иде „на покорничко ходочашће”. Надао се да ће баш тамо коначно сазнати, „шта Бог жели учинити од њега”. У породици је говорио само о путу до града Наваре, са жељом да се тамо састане са тамошњим војводом. „Зато, чим се могао придићи на ноге, узјаше на мазгу и крену на пут радосно, као некада Према Памплони.”²⁵

„У Маријином светишту Aranzazu, у брдима Баскије, провео је Лојола читаву ноћ у молитви. Потом је наставио пут према познатом манастиру Монсерат од Барселоне, у којем се намеравао укратити за пут у Свету Земљу. До места Оњате пратио га је брат, а две слуге све до Наварите.”²⁶

Неки Мавар, којег је срео путем, замало да није искусио на себи Игнасијеву незрелост у духовном животу. Док су наине јахали, овај Мавар је порицао девичанство Блажене Марије. Игнасије га је побијао, како је најбоље знао. Али услед недостатка његовог верског образовања, чинило се, да су контраразлози преслаби. Мавар победнички подбоде своју мазгу и одјури касом. Игнасије незадовољан самим собом држаше да мора осветити Блажену Марију својим дугим витешким мачем. Коњаник на крају одлучи да спор реши мазга и пусти јој узде. Крене ли животиња на раскршћу цестом, платити ће Мавар главом светогрдно повреду, а пође ли путељком, пустити ће га Игнасије ма Миру. Мазга одабра други пут, и Маур однесе живу главу.”²⁷

²³ Ignacio de Layola, *Načela jezuita*, XVI.

²⁴ Исто, XVII.

²⁵ G. Barnovelle, *Isusovci*, 18.

²⁶ G. Barnovelle, *Isusovci*, 18; Ignacio de Layola, *Načela jezuita*, XVI.

„Боравак у манастиру Монсерат је био други одлучан корак у Игнасијевом духовном животу. Слично као и у Аранзау, пробдео је он целу ноћ у Монсерату под оружјем пред Маријиним олтаром по обичају старих витезова, а ујутру обеси на олтар спољне знаке ранијег живота: мач и нож. Та је ноћ била за Лојолу „зором новог живота“. А да би се посве отресао прошлости, поклони он своје домаће оде-ло неком просјаку и одену се у сиромаша.“²⁸

Бојећи се, да га у Барселони не препознају, промени Игнасије смер свога путовања и пређе у Манрезу. Ту је остао годину дана посвећен манастирском животу, аскетизму и визијама које су му се предсказивале. Највећи део дана проводио је у некој пећини на стрмом обронку недалеко од Манрезе, где се молио и размишљао. Шта је све тамо преживео, обавијено је велом тајне. Из његове биографије, као и из каснијих разговора са савременицима да се закључити да је ту Игнасије постигао јасан циљ: „уништити старог човека... и одрећи се самољубља“. Из те тежње, настале су, баш овде, у Манрези основе Лојолиних „Духовних вежби“ (*Exercitia spiritualia*).²⁹

Крајем маја 1523. Лојола је из Барселоне кренуо пут Палестине. Али му ту није било опстанка. Турци су му претили, па су му Фрањевци, чувари Светог Гроба, не баш најљубазније, и под претњом искључења из Цркве наложили да се одмах врати одакле је дошао. По повратку у Барселону 1524. године Игнасије је створио план: да пође у свет ради проповеда, обраћања и држања духовних вежби. Међутим, ова мисија није била могућа, јер је он једва знао да чита и пише, а посао који је намеравао да заврши, тражио је темељно познавање филозофије и теологије, о којима он није ништа знао. Зато се 1524. године уписао на Универзитет у Алкали и Саламанки. Већ у то време почео је са неколицином пријатеља да практикује „Духовне вежбе“, и због претеране ревности и крутости имао је неколико непријатних и опасних сусрета са инквизицијом. Тек ће касније инквизицију Лојола да користи као инструмент прочишћавања од греха патњом и признањем греха.³⁰

„На вест о необичном апостолату Игнасија Лојоле, узнемирише се локални Инквизитори, и затворише га у тамницу и почеше са непрестаним испитивањем. У Алкали је Игнасије одлежао четрдесет и два дана. Инквизитори су сумњали да Игнасије сарађује са Еразмом Ротердамским, који је био њихов главни противник. Ипак, Лојола се напослетку уверио да ти непрестани прогони и затвори нису баш најзгоднији како за апостолски ред тако и за учење и он се упути у Париз.“³¹

„Путовао је пешке. У Париз је стигао фебруара 1528. године и прихватио се одмах студија и почевши да се образује. Док је боравио у Шпанији, више је времена проводио у друштву Инквизиције неголи уз књиге, па не чуди, да је не-

²⁷ G. Barnovelle, *Isusovci*, 19.

²⁸ Ignacio de Loyola, *Načela jezuita*, XVI; G. Baronville, *Isusovci*, 22.

²⁹ G. Baronville, *Isusovci*, 22-3; Ignacio de Layola, *Načela jezuita*, XVI.

³⁰ Ignacio de Loyola, *Načela jezuita*, XVI.

³¹ Ignacio de Layola, *Načela jezuita*, XVI; G. Barnovelle, *Isusovci*, 23.

гов напредак у наукама био доста слаб. Како је био врло савестан и доследан он понови још једанпут средњу школу у колегијуму у Монтањи. У периоду од 1528 до 1535. студирао је филозофију и теологију, а 1534. године добија титулу магистра. Тешкоће су биле велике, па је било неопходно уложити велике напоре да их савлада. У поодмаклој животној доби, која није баш погодовала студирању, имао је проблема и са недостатком материјалних средстава. Да би се одржао у животу, био је принуђен и да проси. Уз помоћ неког богатог трговца запутио се два пута и у Енглеску како би зарадио који дукат. То није био једини Лојолин проблем јер с друге стране, париска инквизиција није га остављала на миру. Али Игнасије, већ вешт у том послу, чим је наслутио да се „нешто спрема”, претекне инквизиторе, достави им све доказе и замоли их да проблем што пре реше, да би тако добио на времену. Проблем, иако озбиљан, био је доста брзо решен. Париска је Инквизиција, за разлику од шпанске, поступала разборитије и била је блажа.³²

У Паризу је Игнасије стекао жељено знање. Ту су били зацртани и први тезиси будућег „Језуитског Реда”, а да он тога није био ни свестан. Лојола је у Паризу окупио око себе пријатеље, међу којима и неколико људи изванредних способности. Били су то: Петар Фабер, Франциско Ксавер, Јаков Lainez, Алфонсо Салмерон, Simon Родригез, Никола Бабадиља, а нешто касније придружили су им се Клод Ле Же, Паскал Броет и Иван Кадир. По завршетку студија сачинили су, у скромној капелици на обронку брежуљка Монмартра, заклетву да ће служити Богу, у сиромаштву и чистоћи, и да ће путовати у Јерусалим. Тај се дан, 15. август 1534. године с правом сматра даном оснивања Језуитског Реда. У Јерусалиму Ред се залагао да придобије што више неверника, а ако пак не буду у могућности да оду у Свету Земљу или да тамо остану, истовремено су се нудили Папи да их искористи „за духовно добро Цркве”.³³

Године 1537. Игнасијеви другови обрели су се у Венецији, а он је због послова прво пошао у родни крај, који је за њега одавно био изгубио сваку привлачност. Другови су већ годину дана у Венецији чекали zgodну прилику, да се пребаце у Свету Земљу. Када је одређено време истекло, кренули су за Рим и понудили се Папи на службу, како је и било предвиђено. На тај начин Лојола је стигао на место, које ће му омогућити да оствари свој животни задатак.³⁴

У Риму је, у тренутку Игнасијевог доласка, тада био устоличен Папа Павле III, први у низу папа, који ће се одлучно бавити питањем црквене обнове. Међутим, Павле III није био никакав светац. Ренесанса је и на његов живот оставила понеку сенку. Као кардинал, и пре него је постао свештеник, није баш живео у складу са одором коју је носио. Али, временом окренуо се себи и у потпуности се посветио служењу цркви. У залагању око подизања папског угледа помогла му је

³² У Паризу је Лојола живео и студирао у колегијуму Св. Барбаре, у којем је боравио и Калвин, па се на његовом зиду данас налазе укуцана имена Калвина и Лојоле, заједно са Петром Фабером и Франциском Ксавером. (Ignacio de Loyola, *Načela jezuita*, XVI.).

³³ Папа Павле III је Ред потврдио 1540. године булом „Regimini militanis Ecclesiae”. (G. Barnovelle, *Isusovci*, 24-5; Ignacio de Loyola, *Načela Jezuita*, XVI-XVII).

³⁴ G. Barnovelle, *Isusovci*, 25-6.

велика и разборита оштроумност и видна дипломатска окретност, којом је умео да неутралише све кардиналске сплетке, да се сложи са свих шест својих предчасника, као и да сачува неутралност у свађи између француског краља Франсоа I и Карла V, немачког цара и шпанског краља. А то је био врхунац дипломатске вештине. Лично је био присталица става, да мало говори, а стрпљиво слуша. Јака воља знала му је обуздати наглу нарав. Тај мршави, отмени старац оштрог погледа био је необични познавалац људи и захваљујући томе брзо је уочио умне и моралне вредности Игнасија Лојоле. Лично није био у стању да спроведе католичку обнову, али је зато ту особину уочио код оснивача Језуитског реда.³⁵

А сам Лојола, након што је пристигао у вечни град, одлучио је да се од Рима више не одваја. Ту су 1539. године, како је већ речено, одлучили његови другови, (она четворица поменутих) да оснују духовно удружење, те су поводом тога саставили заклетву послушности вођи, којег ће изабрати. Заклетва посебне послушности према Светом оцу папи и још неке битне ствари за деловање Реда биле су донесене у исто време. На тај начин, добродушношћу папе Павла III слеже се једна краткотрајна али жестока бура, која је започета још при њиховом доласку у Рим, а која је озбиљно запретила уништењем започетог дела. У таквој атмосфери Игнасије предложи Павлу III, прву јасно изражену и лепо сажету „Формулу Института“ и папа је после озбиљног проучавања одобри 27. септембра 1540. године.³⁶

Од тог тренутка Игнасијев живот постао је умногоме тајанствен, био је завејан чудним ћутањем, које је данас потпуно несхватљиво. Па и оне оскудне изјаве, што их је оставио, преопширне су, посебно када је реч о унутрашњим доживљајима, који би и данас били од толике користи. Три године пре његове смрти чак ни његови најближи сарадници нису знали ништа о небеским утехама и страховитим напастима, који су се одиграли у његовој души за време боравка у Манреси. На њихове сталне молбе и наговарања он се напослетку умилостиви (накани) да им открије барем нешто од свога живота. Било је то 1553. године, када је рекао оцу Гонзалесу де Камари, да ће попустити оцу Надалу и другим оцима, који су га већ одавно молили, да им повери, „шта се све до тада збило у његовој души“. Из тог обећања произашло је његово чувено дело „Ходочасникова историја“. Чини се да се дуго одупирао тој одлуци, и то је био разлог што је ваљда одлагао остварење тог решења готово месец дана. Када је затим у септембру 1550. године дошао са причом до Манресе, утишао се поново све до марта 1554. године. После непрестаног извлачења и многих и разних изговора стигла је „Ходочасникова историја“ и до краја. И то само захваљујући томе што му О. Гонзалес и О. Надал нису дали мира.³⁷

Савременици се и даље питају, шта је био разлог толикој Игнасијевој повучености. То је била његова велика тајна, „тајна његове душе“. Изузмимо ли неколико општих разлога, који се разумно дају претпоставити, главни разлог те њего-

³⁵ Исто, 26-7.

³⁶ Исто, 27.

ве ђутљивости лежао је, несумњиво, у карактерној особини коју је Игнасије наследио од свога народа. Он је био прави Баск, а они су по природи ђутљиви ђуди. Они немају ту потребу да се коме повере. А кад би неко покушао да из њих истисне поверење, само би их још више потиснуо у повученост. Та се страна баскијског карактера јасно уочава и код Игнасија, нарочито док је писао „Ходочасникову историју”.³⁸

Осим тога, Игнасије није био ни физички привлачан човек као што је на пример био Франциско Ксавер, који је самом својом спољашњошћу и добротом очаравао ђуде око себе. Игнасије је пак освајао својим јаким, неодољивим духом, а нарочито својом озбиљном и моћном светошћу. Она је давала његовом погледу посебан незабораван израз. Осим лепоте тога погледа Игнасије физички више није био леп. Уз то је још од опсаде Панплоне и храмао. А што се тиче његових осећаја, много се његових ученика уверило, да ружни Игнасије има меко срце. И нема сумње да је та нежност била искрена. Али, у управљању ђудима био је доста одмерен и строг. Но, у три свари био је неумољив: када је реч о светој чистоћи, о послушности и о томе, да сваки члан Реда уложи сву своју снагу за још већу славу Божју.³⁹

Иако строг и одлучан, управитељ и први генерал Језуитског Реда није био ни најмање суров и безобзиран човек. Он је био одвећ мудар и разборит, те се, да би разумео како треба управљати ђудима, прилагођавао приликама и гледао, докле досеже ђудска снага. У неким је случајевима показао изванредну стрпљивост и мир. Тако је било, на пример, када се Мелхиор Кано обрушио на њега и на Духовне Вежбе, Игнасије није тада клонуо духом. Изванредно познавање ђуди и дар да разликује различите духове, сачували су га од погрешака, у које су често упадали ђуди велике личне снаге.⁴⁰

Игнасије је био створен за заповедника, али истрајном вежбом и вољом знао се посве одрећи те своје жудње, те је на тај начин постигао врхунац хероизма у одрицању од личних жеља, намера и начина у раду. Он је заповедао не ради личног уживања, већ зато јер му је то била света дужност. И највише би се радовао, да се могао поново вратити у редове своје сабраће и слушати. Не чуди зато, да је три пута чинио све, како би натерао своје другове, да га ослободе дужности генерала Језуитског реда. Свом својом душом и срцем је чезнуо за тим, да неко и над њим примени правило о „братској опомени”, што га је сам дао Реду.⁴¹

³⁷ Кратка „Ходочасникова историја” права је аутобиографија и обухвата различита времена од Памплоне (1521) до 1538. године. Изузевши неколико драгоцених података о састављању „Установа Реда” нема у књижици никаквих усмена из времена кад је основан Ред. Дело је написано у врло искреном стилу, али без реда. Писао га је, наимае, не Игнасије већ, како смо истакли, О. Гонзалес де Камара. Игнасије га заправо није ни диктирао, већ је разговарао са О. Гонзалесом о свом животу, а овај је бележио ствари без посебног реда па онда то преписивао. Како је О. Гонзалес имао изванредно добро памћење, можемо бити сигурни, да није изоставио ни једну важнију чињеницу. (Исто, 32.).

³⁸ Исто, 33.

³⁹ Исто, 37.

⁴⁰ Исто, 38-9.

Игнасије Лојола је умро као прави Баск. Његовим сународницима, како је то већ истакнуто, није то био толико важан догађај, да би икога узнемиравали због тога. Док су многи други свеци на крају свог живота синули последњи пут у свој својој величини, „Игнасије је предао душу Богу без речи”. Његово здравље још од покора у Манарези, бивало му је све слабије. Мало је недостајало да још 1550. године преда своју душу Богу. Истина, касније се некако придигао, али је очевидно и даље био болестан. Имао је проблема са желуцем. У пролеће 1555. године морао је да пође у Римску Кампању, како би се опоравио. Сабраћа су приметила како све више копни, али се нису због тога много узнемиравали. Били су већ навикли на то да је способан, захваљујући својој гвозденој вољи, да поново оживи своје истрошено тело. Игнасије је међутим, слутио да му се крај приближава, због чега се 28. јула 1556. године причестио. Два дана касније, замолио је свог друга и секретара О. Паланца да јави папи Павлу IV да он одлази и уједно је замолио да му се да последњи папски благослов. Паланцо га је умиривао, говорећи му да није баш све тако опасно и замолио га је да да читаву ствар одложи до сутра, јер је те вечери морао завршити неки хитан посао. Исте вечери разговарао је, негде око девет сати са О. Палонцом и О. Кристофем Мадридом. Међутим, пред зору запао је Игнасије у смртну кому, а да пре тога није никога обавестио, па ни болничара. Тако он умре без свести и без жељно очекиваног папског благослова, који је стигао прекасно, 31. јула 1556. године. Римска црква прогласила га је свецем.⁴²

Лојолин значај и дело је пре свега његов Језуитски ред (Дружба Исусова). Сва његова писана заоставштина, у функцији је остварења циља Реда и јачања његове организације, те из тог разлога његови списи нису писани за ширу читалачку публику или за научну употребу спекулативне теологије. То су пре свега списи који се тичу живота самог Реда и његових чланова. Зато им стил и структура нису ни лепа ни једноставна за разумевање. За собом је оставио доста писаног материјала. То су „Духовне вежбе”, „Генерални испит”, „Установе Језуитског Реда”, „Аутобиографија”, „Духовни дневник”, преко 6.800 писама, два директорија за давање Духовних вежби. Неколико писаних предмета је изгубљено: песмица у част Светог Петра, око 300 страница из „Живота Исусова” од Лудолфа Саксонца у Лојолином препису, почетак расправе о Пресветом Тројству и опис путовања у Палестину.⁴³

Овде је реч о три врсте текстова: о текстовима који служе као методика упутстава за објективно преобраћање и духовну изградњу редовника, о списима који регулишу организацију реда и начин живота, понекад и до најситнијих детаља, као и о аутобиографским списима о духовном сазревању отаца и језуитског реда.⁴⁴

⁴¹ Исто, 39.

⁴² Исто, 40-1.

⁴³ Ignacio de Loyola, Načela jezuita, XVIII.

⁴⁴ Исто.

Лојола својим делима није начинио никакве нове продоре ни преврате у теологији и филозофији, није задужио Цркву и свет новим мишљењем. Био је пре свега човек акције, контемплативан у акцији (*in actione contemplatus*), како су га квалификовали историчари и теолози. Својим укупним радом, како практичним тако и списатељским, успео је да из духа времена ренесансе и дотадашње црквене традиције синтетиче побожност са војничким и освајачким духом, мистицизмом и самоосвешћењем нововековног човека, све у циљу практичнијег и побожнијег деловања. Новина Лојолине побожности јесте у синтези различитих извора и утицаја, традиције и нововремених образаца.⁴⁵

Своје поимање побожности Лојола је црпео из мистичке религиозне литературе (сам је иначе био један од највећих мистика католичке цркве) раног хришћанства. Ранохришћански узор битно су утицали на њега. Посебно је ценно књиге „*De imitatione Christi*”, Томаса од Кемптена, духовни алфавет Франческа де Осуне и холандску мистичну литературу (Јохан Маубурнус и Герар Зерболд од Зитфена). Мистична литература пружила му је најбољу аргументацију за схватање човека као бића које мора да тежи вишим циљевима (с обзиром на прародитељски грех који га одређује као грешног) и да тражи средство да се приближи пиједесталу са којег је пао. Тај циљ се мора, по Лојоли, непрекидно имати у виду, мора му се приближавати методски и промишљено, притом одстрањујући све сумње, вишезначности и случајности овоземаљског света.⁴⁶

Молитва је основни вид комуникације са Богом, а у време ренесансе, дифузно схватајући цео живот као молитву, нико заправо није водио рачуна о том начину везе са Богом. Лојолина епоха увидела је потребу за строгом контролом те комуникације и молитве која се консеквентно методички инсценирала.⁴⁷

На тај начин је Лојола конципирао своје најважније дело „Духовне вежбе” као методски вођено преобраћање. Сам Лојола је своју методу унутрашњег преобраћаја испробао на себи у доминиканском манастиру у Манрези. Ту је доживљавао екстатичка стања, визије и кризе. Међутим, самонегирањем успео је да идеју о самооживљавању, мотивисану неиздрживим осећајем властите грешности, трансформише у то да се мучењем сопственог тела и потчињавањем целог бића божанству, које своје постојање показује у визијама, савлада кризу, властито биће потпуно прочисти и своју енергију усмери у службу вишег циља. „Чишћење” је било тако интензивно да се Лојола никада до краја није здравствено опоравио. „Од времена Манрезе (1522–1523) где је све своје тело заувек ослабио најтежим вежбама за покајање, стално је патио од грчева у стомаку.”⁴⁸

⁴⁵ Исто.

⁴⁶ О Лојолиним литерарним узорима види: Н. Rahner, *Ignatius von Loyola das geschichtliche wordon golner Frommigkeit*, Graz – Salzburg – Wien, 1949. О узорима Језуитског реда у црквеној традицији види: К. Hekssl, *Kompendium der virchemgeschichte*, 13. изд., Tubingen 1931., Ignacio de Loyola, *Načela jezuita XVIII*.

⁴⁷ Ignacio de Loyola, *Načela jezuita XIX*.

⁴⁸ А. Haas, *Die Mystice des Hellien Ignatius*, Зборник радова Ignatius Lyola, Wiirzburg 1958: Н. Bacht, *Die truhmonastischen Frommigkeit*, Исти зборник.

Још једна од карактеристика нововековне праксе у Лојолиним делима била је освојена жудња. Лојола као некадашњи војник, што је негде у себи увек и остао (био), био је под фасциниран крсташким ратовима. Спој освајачког духа и побожности универзализовао је идеју светог рата против јеретика односно свих неверника. Тиме је овај вид побожности постао идејно утемељење освајачких похода Шпаније за богаство, моћ и вечну божју славу. Како један аутор наводи: „Овде, код конквисте – Колумба, видимо како се дух славохитне ренесансе, са својим тежњама за моћи и златом, удружује са исто тако јаком религиозношћу, у којој и даље живи идеја крсташког рата”.⁴⁹

Лојола је отворено заступао идеју неметафоричког рата против неверника, те је стога Фердинанду I саветовао да у покретању некатолика примени отворени рат и да за јерес одреди смртну казну. Овакав дух јасно је изражен у „Духовним вежбама”.⁵⁰

Основни увиди у природу свести знатно су старији од науке о њој, и служе као база различитим праксама чији је циљ да се њоме овлада. Сазнање да је свет затворен систем, уз истовремену жељу да се на њега утиче, историјски је водило различитим видовима институционализовања овог медија у коме свест учествује, а који се може контролисати. Процеси свести укрштају се са процесима концентрације, али нису идентични са њима, ни по својој динамици („брзини”) ни по јасноћи секвенци, ни по теологији. Та неидентичност се може умањити на два начина. Свести се или наметне структура комуникације, која попут строге граматике уређује аморфну масу мисли, или се свест увуче у комуникацију, уз захтев да се „ослободи” свега онога што остане као немумшти вишак.⁵¹

Лојоли је био веома познат однос између свести и комуникације. „Духовне вежбе” демонстрирају супротну речност: свест је у њима час увучена у комуникацију, а час је комуникација утиснута у свест. У том кретању поравнава се терен на коме треба да буду остварена велика дела. Циљ је био: максимално изоштравање свести на моделу комуникације, а у идеалном случају, њихово поклапање. Задатак је био олакшан тиме што се ту радило о специфичној комуникацији, о комуникацији са Богом. Међутим, тешкоћа је била у томе што свест ипак није комуникација, па је за њено „причвршћивање” на ту подлогу увек неопходна додатна енергија.⁵² У својим „Духовним вежбама”, Лојола се даље пита како изгледају унутрашњи простори свести? Како свест „функционише”, по претпоставкама његове психологије? Одмах одговара, да елементи од којих се састоји свест су мисли. Самопроизвођење свести представља, формално посматрано, низање мисли. Лојолина основна претпоставка јесте да се тај процес одвија према одређеним законитостима, иако су оне затрпане испод слоја које душа без престанка неконтролисано производи. Да би ти слојеви били рашчишћени, индивидуум мора да

⁴⁹ Ignacio de Layola, *Načela jezuita*, XX.

⁵⁰ Исто.

⁵¹ Исто, XXI.

⁵² Исто.

усмери пажњу на процес произвођења, а не на његове резултате, јер по његовом мишљењу, прости „ток” мисли још увек није свест. Свест је пре присутна у начину трансформисања појединих мисли него у варијацијама његовог садржаја. У том трансформисању, сматра Лојола, учествују три „духовне моћи”: *memoria*, *intellectus*, *voluntas* (сећање, разум и воља). Њихово контролисано активирање би свест причврстило за структуру божанске комуникације. Због тога је већ у првим вежбама реч о „три душевне моћи”, чак о томе да целокупне духовне вежбе не желе да буду ништа друго већ вежбе са „три моћи”.⁵³

Лојола даље наглашава да душа није скуп доживљаја већ да је то процес. Оно по чему се процес разликује од фиксираних целина, јесте временитост. Да би свест уопште постојала она мора не само да трансформише мисли у времену и да их акумулира („у сећању”, као својој потврди идентитета), већ мора „ток” мисли да каналише, пре свега у тривијалном смислу искључивања једних и акумулирања других. Сећање представља ту операцију селекције. Лојоли је позната активна улогу сећања, и због тога у првом реду захтева његову методску примену. „Дух се сабира”, каже Лојола, описујући делатност сећања. Међутим, моћ селекције, својствена сећању не сме се препустити сама себи, него се мора фиксирати за оријентир који је подједнако презентан духовном вођи и егзерцитанту. То је, наравно, мисао о објективном греху. А да би се делатност сећања у потпуности издвојила као засебни механизам који функционише у систему душе, потребно је из ње искључити спољашње утицаје.⁵⁴

Затим се активира моћ названа размишљање. Мисао која мисли другу мисао садржи одлучујућу дефиницију, ону на којој почива „Ја”. Укључивање „разума” омогућава препознавање „прошних мисли” као прошлости властите душе. Мисао која мисли другу мисао свесна је или може бити свесна разлике која се испољава у том самопосматрању. Зато није случајно што „Духовне вежбе” на овом нивоу, дакле, ту где се учвршћује идентитет посматрајуће Ја, захтевају контролисано активирање маште, а затим само сећање.⁵⁵

Voluntas (воља), као последња моћ душе, представља, по мишљењу Игнације Лојоле, мост којим она сама себе напушта. Ту су повучене консеквенце из спасоносне интервенције „духовног вође” у хаосу духовна. Воља треба сада да душу доведе у такав облик да Бог може њоме трајно да се служи. Ако вољу најпре посматрамо у облику „личне воље” (што је противно Лојолиној језичкој употреби), онда је њен циљ самоубилачки. Она треба сама себе да укине, да би омогућила Божије вођење. То укидање можемо интерпретирати и као „проналажење њене властите истине”, али је јасно да се ради о сламању индивидуалне воље. Као ни другде, ни ту Лојола не оставља места за нагађање. Самообликовање у духовним вежбама представља сигурне инструменте за постизање великих циљева.⁵⁶

⁵³ Исто, XXIII.

⁵⁴ Исто.

⁵⁵ Исто, XXII-XXIV.

Смисао целокупне операције јесте претварање душе у средство, по Лојоли у средство Божије милости. Али, једном претворена у инструмент, душа може послужити циљевима, због тога што њој самој недостаје евиденција сврхе. Она додуше, зна свој општи *telos* (Богу), али само „Мајстор” (Лојола) комуницира са божанством. Она чију душу он у својим рукама обликује мора му апсолутно веровати. У структури духовних вежби тај задатак је утврђен. Безрезервна вера у харизматичног вођу, представља једини мост преко кога се може доспети у подручје спаса. Онај, који се препушта вежбама олакшава Богу да се њиме служи као средством, али Бог му не пружа евиденцију циља коме служи (осим у изузетним случајевима, када се изабраним свецима, свецима, какав је био и Лојола, показује и потврђује исправност њихових поступака). Учесницима остаје двоструки задатак веровања, да верују у „Бога” и да имају поверења у „Мајстора” (духовног вођу).⁵⁷

Осим тога систематско разграђивање објективности света и властитог деловања у њему, ствара потребу за осигуравањем у трансценденцију. Она је једини оријентир који може помоћи при чињењу разлике између привида и истине. На тај начин се, као што смо поменули, душа издваја из света. „Тражити (Проналазити) Бога у свим стварима” било је основно начело Лојолиног живота. У извештајима савременика записано је да је Лојола остао као *in actione contemplativus*, као онај који размишља о акцији. Али он, нема сумње није био нека претерано контемплативна особа, као што ни овај захтев не води неделатном умирењу у трансценденцију. Напротив, оштрица тог захтева окренута је према свету. У њега је уграђена темпирана бомба трансценденције, која треба, када за то дође време, да га разори. Тражење Бога у свим стварима изоштрава диференцијацију горе поменутог Ја и света, где је Ја она бомба коју треба да темпира сам Бог.⁵⁸

в) Организација Језуитског реда

Организација Језуитског реда потпуно је одговарала његовим главним циљевима: рату са јеретицима и ширењу идеје светске владавине римске цркве у виду његовог папе. Она је тежила томе да сваког њеног члана претвори у механичко оруђе, којим би се могло дејствовати у сваком правцу, а цело друштво да претвори у једну војску, која би била сва прожета ентузијазмом, само(по)жртвовањем и презрењем свега што је било земаљско. У овом Реду поред позната три завета: сиромаштва, целомудрија (девствености?) и послушности, налазимо и четврти завет, завет безрезервног покорвања римском папи. То је био права супротност у односу на правац који је у то доба био заступљен. То друштво је негирало све родбинске обавезе. Љубав према родитељима и родбини сматрала се телесном маном, те као таква је била забрањена у овом Реду. Ко би једном ступио

⁵⁶ О статусу индивидуалне воље са језуитског становишта видети код: Brou-Pis, *Gebetsschule, des heiligen Ignatius, Kavelaer* 1952; *Ingnatio de la Lyola, Načela jezuita*, XXV.

⁵⁷ *Ignacio de Loyola, Načela jezuita*, XXV.

⁵⁸ Исто, XXVIII.

у Језуитски ред, морао је да се одрекне целе своје родбине. За њега су отац, мајка и читава родбина, били његова родбина. Он је био обавезан да брани интересе свога Реда, чак и по штету свога рода. Испуњавање наредби и савета старешине, у Језуитском реду сматрано је за највећу врлину, али и моралну обавезу. Нико у овом Реду није смео да пише, нити да прима писма од својих најближих, без знања и одобрења свог претпостављеног. Овај Ред је тежио томе да потпуно зароби човека у целој његовој природи. Језуит у рукама свога старешине није био ништа друго до обичан штап којим је старешина располагао по својој вољи.⁵⁹

Језуитско друштво је себи поставило за циљ да покори цео свет и да га потчини папском престолу, а да би могло то извршити, Друштво није жалило својих сила и жртвовало је све. Ред језуита је враћао протестанте римској цркви, васпитавао народ и краљеве у римокатоличком духу и свуда и континуирано тежио једном циљу – светској владавини. Један генерал овог Реда обратио се у Паризу једном француском херцегу (војводи) овим речима: „Ево, видите херцеже, из ове собе ја управљам не само Паризом, већ и Кином, и не само Кином, већ целим светом и нико не може да разуме како се то ради.“⁶⁰

Цео живот Језуитског реда одређен је извесним режимом, који обрађује на посебан начин „обрађује“ личности. Успостављена Правила, која су имала задатак да бране Језуите, прецизирана су у тзв. „Ехерцитијама“, које је, како смо већ истакли, саставио сам Игнасије Лојола на основу свога живота и својих личних испитивања.⁶¹ Чланови Језуитског реда делили су се на четири разреда који су били сврстани у оваквом поретку:

1. Новиције или ислуженици – обично су боравили по две године у каквом припремном заводу, где би се подвргавали присмотри и надзору, иако они за то време нису ништа знали о свом назначењу у Реду. Ту су их стављали под строги надзор и испитивање, како се не би нашао какав разлог, који би их могао спречити да буду примљени у Ред, као што су били удаљавање од вере, тешки грехови, обавезе према каквом другом реду, брачни живот или телесни недостаци, који су могли да сметају у обављању њихових дужности. За све то време аргенти су сазнавали све неопходно о њиховом личном, породичном и друштвеном животу. Упознавали су се са њиховим навикама и способностима, погледима и намерама. За то време новицији су били дужни да издрже шест главних искушења. Морали су цео месец да се удубљују у духовна размишљања, да служе у болницама, да путују без новца, да живе од милостиње, да испуњавају поуке, које понижавају човека, да подучавају децу или необразоване људе у вери и да исповедају или завршавају исповест. Новицији су могли општити (комуницирати) или се дружити само са таквим особама, које би им одредили њихови надређени (ментори). О својим родитељима могли су да говоре само као о већ умрлим, па им је због тога било саветовано да прекину сваку везу са својим рођацима. Тај живот

⁵⁹ А. Колесников, Улога језуита, 343–343.

⁶⁰ Исто, 345

⁶¹ Весник српске цркве, књ. VI, (1895), 167.

искушеника, који је био опседнут разноврсним и прецизним прописима за сваки час у току дана, завршавао се општом исповешћу.⁶²

2. Сколастици – такође су спроводили три горе наведена обичаја, обавезивали су се да служе Реду, изучавају црквене списе и у току одређеног времена били би стављани пред разна искушења и различите пробе.⁶³

3. Кoadјутори – могли су да буду духовна или световна лица. Као световна лица служили су у Реду као кувари, вртлари, болничари и служитељи разне врсте, а као духовна лица, првенствено су се посвећивали васпитању омладине.⁶⁴

4. Професи – морали су, као и коадјутори, да приме свештени чин и додају Реду и четврто правило. Оно се састојао у безусловном подучавању и послушности према папи, тако да је сваки од професора морао у свако доба дана бити спреман да прими и изврши заповест папину, ма каква она била. То су биле обавезе Реда и оне су искључиво биле посвећене његовим циљевима.⁶⁵

Осим ова четири разреда, постојали су још, и тзв. Присаједињени језуити. То су такви следбеници, који су, не примајући монашке обавезе, радили у корист Реда и безусловно се њему покоравали. Њих су, обично, називали „Језуити у кратком оделу”. Њихова организација, односи према реду и спољашњем свету, њихово лично стање, све је то чињено у потпуној тајности.⁶⁶

Врховни заповедник Језуитског реда, како смо већ истакли, био је генерал. Он се на ту дужност бирао за цео живот. Имао је безусловну власт, што значи да је могао да поставља лица на све дужности у Реду. Имао је право, такође, да их уклања и избацује из Реда. Као његови министри помињу се асистенти, а било их је четири, сваки од њих је управљао одређеним делом земље, или одређеним бројем провинција на које је била подељена држава. На чело сваке провинције стајао је провинцијал. Таквих провинција данас у Аустрији и Немачкој има три, у Италији четири, у Француској, свега заједно седамнаест.⁶⁷

На челу језуитских месних општина, стајали су тзв. супериори. Таквих општина или породица професа било је три, једна у Риму, једна у Палерму а једна у Женеви. Општина за ехерцитије била је у Риму и Лиону, а било је и много домова за новиције, семинара, колегијума, пансиона или мисија. Уз сваког генерала, асистента, провинцијала или супериора, налазио се адмонитор или консултор, који је био дужан да их стално подсећа на њихове обавезе. Надзора над провинцијалном управом вршили су визитатори, које је слао генерал. Благајничком и судском струком Реда управљали су фрокусатори, а цензуру над делима, која су састављали чланови Реда, вршили су ревизори. Општа скупштина, која се састајала под председништвом генерала и на којој су право решавања имали асистенти, провинцијални повереници, бирала је генерала и асистенте, а по потреби решавала је

⁶² Исто, 169.

⁶³ Исто.

⁶⁴ Исто.

⁶⁵ Исто.

⁶⁶ Исто, 170.

⁶⁷ Исто.

и питања о њиховом удаљавању са дужности и утврђивала измене које је генерал у Реду учинио, као што је решавала и питања, која су се тицала имовине Реда. Када би се десио неки важан и судбоносан догађај тада се сазивала генералова конгрегација, у којој су могли учествовати и сви професи. Осим тога, свака провинција имала је своју провинцијалну конгрегацију.⁶⁸

Све наредбе, које су власти Језуитског реда упућивале подчињеним и млађима, морале су, како је раније наглашено, да се безусловно извршавају. Подчињени су у тим случајевима били само оруђе своје претпостављене власти. Они су, по раније изнетом цитату, били само „штап у рукама старца”, а та одредница је буквално била унесена и у Статут Језуитског реда.⁶⁹

Главна средства која су Језуити користили у циљу ширења римокатоличке вере и сузбијања реформације била су: проповед, васпитање младежи и исповест. Нарочиту пажњу придавали су васпитању и образовању омладине, у чему су постигли невероватан успех. Језуити су били мишљења, да је једно од најбољих средстава да се у народу сачува стара римска вера, да му се дају добро образовани, у римокатоличкој вери, учитељи.⁷⁰

Када говоримо о облицима организовања и деловања, међу Језуитима су врло рано важно место заузели колегијуми. Још за Игнасијевог живота умножише се они пренагло. Ипак се утемељитељ Језуитског реда колебао, пре него је прихватио ту врсту деловања. Он је, како је познато, замишљао ред организован преко општинских скупина, које су имале задатак да непрестано путују по свету и притичу у помоћ где је претила већа опасност. А таква покретљивост није се баш лако могла спојити са спољашношћу и једноличношћу колегијалног живота. Било је, осим тога, и политичких потешкоћа. Чланови Језуитског реда множили су се нагло, али ипак нису могли доспети на све стране. Језуити су већ поседовали колегијуме, али искључиво ради изградње властитог подмлатка. Разни владари подстицали су Игнасија да отвори у њиховој земљи који колегијум, и у ту сврху су обећавали материјалну помоћ. Те су молбе поспешиле стране новог облика језуитског апостолата, иако се сам Игнасије у вези с тиме дуго извлачио и извињавао. На крају је 1548. године попустио и следеће године би отворен Универзитет у Месини, на Сицилији. Пред крај свога живота дошао је Игнасије на замисао да оснује колегијуме за средње школе. Тако да је у години смрти О. Рибаденеира, иначе Игнасијевог миљеника и првог сколастика Реда, он бројао 193 колегијума, од чега 37 у мисијама.⁷¹

г) Језуитска послушност

Међу члановима Језуитског реда највећу важност имао је принцип послушности, који је убијао сваку самосталну мисао и чак чинио немогућим сваки инди-

⁶⁸ Исто, 171.

⁶⁹ Весник српске цркве, књ. VI (1895), 171.

⁷⁰ А. Колесников, *Улога језуитског реда*, 344.

⁷¹ G. Barnovelle, *Isusovci*, 233.

видуални развитак карактера. Слепа покорност старијем а највише Папи, била је прва света дужност сваког језуита. Темел Језуитског реда било је уништење сваког индивидуализма, најнезнатнијег индивидуалног живота и угушење сваке изворне манифестације ума.⁷²

Језуитски ред је пасивно, слепо оружје без воље и разума у рукама свог генерала. Језуит мора да слепо врши налоге сваког, од њега самог старијег, па било то и по цену живота, части и највеће срамоте.⁷³

Језуит уништава своју личност, своје људско достојанство, своју индивидуалност, које су произиласиле из воље и разума, своју моралну свест и своју личну одговорност. Језуит није више човек, а није ни животиња, већ је он средство, машина, спреман на све. На захтев генерала могао се језуит и оженити уз заклетву о вечној чистоћи, само зато да би се постигла језуитска сврха.⁷⁴

Али није било довољно да се језуит слепо покорава, већ је морао и да исто „хоће” и „мисли”, што и старији, који му је наређивао, и да оно што му је наређивао, сматра добрим. Онај, који се покорава, није смео „ни на који начин показати, да је његов суд супротан суду вишега”. Онај, који се покорава, морао је да се покорава пред иним, који је наређивао, као „мртавац” или „пањ”, који се може овамо или онамо на сваки начин носити и положити.⁷⁵

Ко се покорава, мора да „свој суд” и своју вољу одбаци. Мора да „учини вољу оног вишег од њега, својом, и још више, мора да вољу вишега сматра вољом Божјом, и да се потпуно одрекне свога права. Што год је старији заповедао и мислио, то је морао нижи да сматра правом и истином.⁷⁶

Ко би само посумњао у исправност суда старијег, сматран је непослушним. Јер, нижи „мора да свој суд подвргне старијем и да одобрава све што старији наређује”. Мора да се „брижно труди, да оно, што старији наређује или мисли, постојано брани, а никада да куди”. Мора да држи чврсто „као што је спреман да верује, шта му католичка вера наређује, да буде спреман, да својом слепом тежњом, без икаквог истраживања, чини, што год виши каже”. Мора да „у вишем гледа не човека, који може да се вара, него Христа, који се не вара”.⁷⁷

Члан Језуитског реда је према старијим исказивао унутрашње страхопоштовање и љубав. Све то мора да се чини за љубав Исуса Христа. Искључива сврха језуитског аскетизма јесте слепа покорност своме реду. Како је Абрахам слепо слушао Бога, и хтео да убије свога сина, тако мора, кажу језуити, да они слепо чине све, што им се каже. С тим у вези језуит Косет пише, да је покорности својствена смрт и гроб воље, а његов колега Алфонс Родригез каже, да је покорност вештина битна за крепост Реда. Ступајући у Ред, показује се своја воља и гроб. Непотпуна покорност има два ока, али на своју несрећу, потпуна покорност је слепа.

⁷² D. Trstenjak, *Jezuiti*, 10; *Весник српске цркве*, 165–66.

⁷³ D. Trstenjak, *Jezuiti*, 10.

⁷⁴ Исто, 10–11.

⁷⁵ Исто

⁷⁶ Исто.

⁷⁷ Исто, 11-2.

Будимо онакви, као да смо посве мртви. Лешина не види ништа, не одговара ништа. Тако ваља, да и ми немамо очију, говорио је Родригез.⁷⁸

Језуит је био „мртац“ како би се мртвачким плаштом покрио људски дух, не на славу Божју, већ наводио у земаљску корист Рима. Зато је језуит Равингам упоређивао језуитску покорност са војничком дисциплином. Јер војник слуша и умире, и зато нема домовина доста круна ни гласа да слави његово јунаштво и његову величину. Довољно је било рећи: „Сутра идете у Кину, чекају вас прогони, можда мученичка смрт“ ,након чега би следило безпоговорно: „Да мој оче“.⁷⁹

Због свега овога, Језуитски ред није никада дао неке самосталне умове, који би били способни да створе неку оригиналност или изванредност, а и искљученом члану реда није се враћао ранији углед. По декларацијама генерала Реда Лајмнеза, језуит је могао и да троши велике суме новца, могао је и раскошно и лепо да живи и да се одева , али искључиво ако је то од њега захтевао сам Ред.⁸⁰

А што се тиче духовних вежби Лојолиних, којима је сваки језуита морао годишње да посвети најмање осам, а искушеник пуних 30 дана, о њима је један инструктор закључио: „Сва та књига право је психолошко ремек дело. Са истинитом виртуозношћу она пронице у човеково срце, у најискреније побуде његове, у најнижа и најгрубља осећ их мрачно узбуди, или ања његова.“ Ученике су будили ноћу, да им покажу скелет, ако су хтели да их мрачно узбуди, а давали су им цвеће, ако су хтели да их лепо орасположе. Зависно од држања и покретања тела постојала су за учеснике Језуитског реда извесна правила, по њима поред поста било је и доста удараца. Све је то било у служби покорвања, да се постигне потпуна потчињеност личности Римској цркви. Црквене оце, Тому Аквинског и омиљене језуитске богослове, ученици искушеници морали су изучавати као Свето Писмо.⁸¹

Што је црква сматрала за црно, каже Лојола, то је и језуита морао признати за црно, макар то било и бело. Језуита Беларини Иде ишао је у још већу крајност тврдњом, да чак и грех он мора сматрати својом обавезом, ако то заповеди папа. Гроф Паул, који је напустио Језуитски ред 1893. године, говорио је да: „Језуитизам убија духовну самосталност својих чланова, уводи их под општи шаблон који све обухвата и све дави, и самим тим их обара и не даје могућност да достигну природни и (праведни, правилни) развитак.“ По истоме, новицији су свака четврт сата прописивали, шта он мора да ради. Ако је новициј хтео да попије гутљај воде, или да се користи парчетом папира, књигом или оловком, он је за све то морао претходно молити дозволу. Уз сваког искушеника постојао је, тзв. анђеол – хранитељ, тј. двојица новиција постојано и сваки дан, у одређено време, морали су узајамно испитивати један другог, за све иступе које су учинили. Неколико пута у години спровођено је тзв. бијење камењем. Сваки новициј је морао клекнути а

⁷⁸ Исто, 12.

⁷⁹ Исто, 13.

⁸⁰ Весник Српске цркве, 172.

⁸¹ Исто, 173.

остали би га тада морали да коре за његове дотадашње поступке. Тада би био кажњаван, на пример, за сувише брз или пак сувише спор ход, за одвећ тихо или пак гласно говорење и т. сл. Осим тога, новицију би сваке недеље били одређивани неки чланови Реда да га надгледају, и тада су они једино са њима могли да опште и сарађују.⁸²

д) Језуитски морал

Језуитски морал је исти, као и морал римокатоличке цркве: ултрамонтански. Он умногоме утиче на римокатолички, јер „Црни папа” има у римокатоличкој цркви готово већу власт, него бели.⁸³

Највећи морално-теолошки ауторитет римокатоличке цркве био је Алфонсо Лигуори. Њега је папа Грегорије XVI прогласио свецем а папа Пио IX црквеним научитељем. Шта је он о моралу учио, то су учили пре њега и други, а то је постало језуитском науком уопште.⁸⁴

Лигуори је написао дело „Theologia moralis”. Дело има осам свесака, изашло је у много издања, и аутору је донело велики углед. То је прави ултрамонтански морал. Навешћемо овде само неке мисли: Ко је хтео да убије Тита, али случајно убије Каја, или ко хтеде да запали кућу Титу, али грешком запали Кају, није дужан по својој савести да надокнади штету. Ко девојци обећа женидбу, а да то није озбиљно мислио, није дужан да то испуни, ако је бољи или богатији од девојке. Богати браколомци, који дају своју незакониту децу у сиротиште, не требају да плаћају њихово издржавање, јер сиротишта нису основана само да се помогне сиромашнима, него и богатима услед опасности њиховог гласа.⁸⁵

Језуит Гири (Gury) је проширио морал Св. Лигуорија са два већа дела насловљена: „Compendium theologiae moralis” 1866. и „Causa conscientiae” 1881. године. У њима се казује следеће: Ана, која учини браколомство, одговори своме мужу који то наслућује и пита је, први пут, да није учинила браколомство. Она му одговори, да га није починила, а мислила је у себи: „такво браколомство, које би морала открити”. Је ли лагала?” У сва три случаја ослобођена је од казне,⁸⁶

Због свега тога, када се младић прима у језуите, испитује се врло детаљно. Испитују га, да ли је просио. Младић се испитује „мудро”, да не би опазио, шта се хоће или да не би сакрио какав грех, због којег не би могао бити примљен у друштво. Виши може, кад хоће и колико пута хоће, да загледа у душу нижега и да претражи сваки делић његове душе. Виши, по томе, има душу нижега у потпуној власти, па га зато често зове на исповест. Каже се, да су младићи долазили међу језуите „мекани као восак” а касније су их гњечили молитвама и многобројним исповедима.⁸⁷

⁸² Исто, 174.

⁸³ Исто, 28.

⁸⁴ Исто.

⁸⁵ Исто.

⁸⁶ Исто, 28-9.

Свима је међу језуитима било допуштено, да вишем, као оцу, кажу све, шта ко ради, било то крупно или ситно дело. Дакле, сви су се бавили потказивањем, од највишег до најнижег. Тако се код људске индивидуе калупила језуитска маса, која не мисли својом главом „ни осећа својим срцем”. Сваки језуит имао је право и дужност, да одаје своје вишем, кад хоће и колико хоће, чак и о свом рођеном брату. Да би се денунцијант ослободио стида, говорило му се: „Права на добар глас у језуитском реду нема више за жив”.⁸⁸

Денунцијација се међу језуитима чак и неговала. Зато се денунцијант није одавао, већ га је штитила тајност. На тај је начин Језуитски ред васпитавао своје чланове, да буду денунцијанти. Међу језуитима је било разних префекта, који би (су) јављали својим старијима све шта се догађа у њиховом окружењу, посебно за време одмора и шетњи, кад су се чланови осећали слободним.⁸⁹

Генерал Језуитског реда и провинцијал именовали би за сваку језуитску „кућу” консултанте, чија је дужност била да пазе шта раде појединци, били нижи или виши, како би могли све да пренесу у одређено време ректору, провинцијалу и генералу. Осим кућних консултаната постојали су и они провинцијски. Њихово се деловање протезало на целу провинцију. Сваки виши, супериор, ректор, провинцијал и генерал, имао је дужност према пропису адмонитора, који је бдио над приватним и службеним владањем великих, како би могао све да саопшти вишим. Сваком вишем могао се доделити помоћник (*socius collateralis*). Он није био дужан да му буде послушан, али је морао, због других, да му исказује своје страхопоштовање. Он је извештавао провинцијала или генерала о деловању свога вишег.⁹⁰

Језуит је морао да буде и чудан, а за то су постојала и посебна правила. Ево неких од њих: За време одмора не сме се глава окретати ни на ову ни на ону страну, него се она мора држати достојанствено, ако је то потребно, а ако није, онда се тело држи усправно. Очи се морају понајчешће оборити, и не сме се унаоколо обазирати. Кад се говори, супарнику се не гледа у очи, већ под очи. Уста не смеју да буду ни превише стиснута, ни превише отворена. Лице нека одаје више ведри-ну него жалост. Одело језуита мора да је чисто и уређено верском пристојношћу. Руке, ако не подижу одело, треба да се држе мирно. Ход језуите мора да је умерен и без журбе, ако није нужде. Ако је на окупу више језуита, морају да ходају по двојица или тројица у реду.⁹¹

Чланови Језуитског реда морају да се исповедају сваких осам дана. Велики одређују исповедника за све језуите. Сваки мора да има свога сталног исповедника, коме мора да преда сву своју савест. Без дозволе вишега језуит се не сме исповедати никоме, већ једино своје исповеднику. Ко се не исповеда у одређено вре-

⁸⁷ D. Trstenjak, *Jezuiti*, 15.

⁸⁸ Исто, 15-6.

⁸⁹ Исто, 16.

⁹⁰ Исто.

⁹¹ Исто, 17.

ме, одузима му се тако дуго телесна храна, док не узме ону душевну. Ко се исповеда спољњем свештенику, који није језуит, сматрати ће се та исповест смртним грехом.⁹²

Будући да су језуити били добро средство свог Реда, они су се раширили по целој Европи, заузеле половину Азије и Америке. Било их је на свим могућим положајима и службама. Али нигде међу њима не могу да се виде посебно истакнути појединци, „људи далеког погледа”. То је зато, јер је сваком језуиту била слоњена његова особеност, свака верска индивидуалност”. Такви су били сви чланови реда, од најнижег до генерала.⁹³

Темељно начело језуитског морала гласило је да „циљ оправдава средство”. По језуитском моралу могло се лагати, лажно сведочити, убити и отровати, посебно ако се то чинило због части и интереса Језуитског реда. Морал тога реда је дозвољавао и подмићивање. Због тога су их папе проклињале, а владари и народи гонили из своје земље, јер су својим схватањем морала, често били опасни за државу, културу и конфесионални мир.⁹⁴

ђ) Језуитско школство

Језуити су посебну пажњу обраћали на васпитање и образовање омладине. У тој области постигли су невероватан успех. Језуити су били мишљења, како је то већ раније истакнуто, да једно од најбољих средстава да се у народу задржи стара римска вера, јесте то да му се дају добро образовани учитељи у римокатоличкој вери. На тај начин, језуити су доспели и до универзитета и ту су радили са великом марљивошћу, радећи чак и за време школског распуста. Зато су и стекли глас најбољих стручњака у обучавању омладине.⁹⁵

За сиромашне ђаке језуити су оснивали посебне школе, предавајући у њима бесплатно, а неке од њих издржавали су и о свом трошку. У свим школама, као и на универзитету, језуити су највећу пажњу обраћали на веронауку, предајући је у строго католичком духу. Деца и омладина, која су излазила из ових школа, била су побожна, обраћала су пажњу и на најмање ситнице у вршењу верских обреда, а римског папу сматрала су за Христовог намесника на земљи. Али језуити се нису ограничавали само на обучавање народа у школама и на универзитету, већ су постајали и царски духовници, исповедници и наставници царске деце. Ту су радили још преданије, те су владаре и њихове наследнике васпитавали у духу римокатолицизма и мржњи према протестантизму. Овако обучени владари били су често играчка у рукама великих језуитских васпитача, па су исти такав свој рад посветили борби против протестантизма. У XVI веку два језуитска ученика Фердинанд II и Максимилијан I отворено су иступили у корист римокатолицизма, па су својом царском влашћу прогањали и уништавали протестанте.⁹⁶

⁹² Исто, 18.

⁹³ Исто, 21.

⁹⁴ Исто, 32.

⁹⁵ А. Колесников, *Улога језуитског реда*, 344-45.

„Синови владарских кућа, племића, богатих и моћних сталежа пуне још и данас језуитске учене заводе (пензијонате). Њихове су школске зграде велике и лепе, заправо, дивне и сјајне, а дворане за концерте и позоришне представе краљевске, али само оне за аристократију. Све је то било због спољашњег ефекта и да се примамо синови велике госпде. На концерте и представе долазе прве државне и црквене главе. Све, што је најодлучније, најотменије и најбогатије, позива се на те сјајне забаве. Ученичке јавне представе, пуне помпе и лепоте, приређују се да се свет диви одличној језуитској настави, па да прича и разноси ту славу.”⁹⁷

Међу облицима језуитског апостолата врло важно место заузимали су колегијуми. Још за Игнасијевог живота намножили су се они пренагло. Иначе се утемељитељ Реда дуго колебао, пре него што је освојио ту врсту делатности. Он је, како је познато, замишљао Језуитски ред углавном у облику апострофских скупштина, које би имале задатак да непрестано обилазе по свету и притичу у помоћ где је претила већа опасност. А таква покретљивост не да се баш лако сложити са сталношћу и једноличношћу колегијалног живота. Језуити су већ поседовали колегијуме, али искључиво за изградњу личног подмлатка. Међутим, тешке прилике захтевале су такође и хитно оснивање завода за морално и интелектуално усавршавање световњака. Зато су разни владари подстицали Игнасија да отвори у њиховој земљи који колегијум, и зато су обећавали и материјалну помоћ. Те су молбе очигледно поспешиле отварање новог облика језуитског апостолата, иако се Игнасије из почетка тако дуго извлачио и извињавао.⁹⁸

Напокон 1548. године Игнасије је попустио. Следеће године би отворен Универзитет у Гандију (Шпанија) и Месини на Сицилији. На тај корак навео је Лојолу његов апостолски динамизам и стварно посматрање прилика, како је он то иначе чинио. Основани универзитетски колегијуми нису били намењени само схоластицима Реда, већ и спољној употреби.⁹⁹

Године 1576. основана је и језуитска гимназија, дакако према пропису, с великим слављем и парадом. Њени ђаци приказиваху у сјајним римских костимима цара Константина, а четрдесеторица од њих водили су после представе императора градом, који се као тријумвир возио на римском четворопрегу.¹⁰⁰

На тај начин се број школских колегијума брзо ширио. Од четрдесет таквих установа, које је Игнасије одобрио, барем њих 35 је било у пуном послу када је он умро, иако је свеукупни број језуита био мањи од 1000. Кроз 40 година број се колегијума попео на 245, а 1773. године, када је Ред папиним декретом укинут, он је имао 845 таквих институција смештених по Европи, Северној и Јужној Америци, Азији и Африци, али су већим делом тада пропале. Колегијуми су остали

⁹⁶ Исто, 345.

⁹⁷ D. Trstenjak, *Jezuiti*, 72.

⁹⁸ G. Barnovelle, *Isusovci*, 232.

⁹⁹ G. Barnovelle, *Isusovci*, 232; Ignacio de Loyola, *Jezuiti*, 198.

¹⁰⁰ D. Trstenjak, *Jezuiti*, 72.

само у Царској Русији, где царица Катарина није дозволила да се декрет о укинућу Реда објави.¹⁰¹

После поновне успоставе Језуитског реда (1814), која је између осталог била мотивисана потребом Цркве за искусним васпитачима, језуити су се одмах прихватили педагошко-дидактичке делатности, али бурни XIX век спречио је сигурну обнову језуитског васпитања. Но, упркос тим потешкоћама колегијуми су се развили међу млађим нараштајима у Америци, Индији и Источној Азији.¹⁰²

У XX веку, нарочито после Другог светског рата, долази до новог процвета језуитских колегијума, с обзиром на број и њихову величину. Данас Језуитски ред има 2000 васпитних установа различитих типова и нивоа. У њима ради 10.000 језуита у најужој сарадњи са близу 100.000 лаика, на васпитању више од милион и пет стотина хиљада деце, омладине и одраслих у 56 држава, укључујући и државе бивше Југославије (отприлике четири такве установе: две средње и две више).¹⁰³

Настанак колегијума уско је повезан са појавом универзитета. Када су се у XII веку студенти почели окупљати у новим средиштима учења, градови нису били спремни да прихвате неочекивани пораст становништва, па је проблем смештаја постао врло актуелан. Како је просечна старост студената који су започињали студије била 15 или 16 година, родитељи и свештеници, забринути за њихов морални живот у атмосфери растућих универзитетских центара, тражили су неко решење за смештај и њихово издржавање како би млади студенти били надгледа ни. Пример су нашли у монаштву које је имало устаљен заједнички живот са одређеним временом за молитву, рад, учење, предавање и одмор. Било је препоручљиво следити такав живот под надзором поглавара или капелана који је требао водити студенте у њиховом духовном животу и проблемима. Први такви колегијуми основани у Паризу били су просторије за смештај студената који су похађали предавања на универзитетима. Тај пример су убрзо следили и други градови. Разни други редови такође су подизали сличне зграде за смештај својих студената схоластика. Средином XIV века, почела су предавања у просторијама за смештај, али академски ступњеви десили су се на универзитетима.¹⁰⁴

Сам Игнасије посветио је читаво четврто поглавље својих „Конституција” питању студија за подмладак Језуитског реда са свим питањима која се на то односе: оснивање, одржавање, структурирање колегијума и универзитета, распоред предмета, питање уџбеника и метода рада, питање поделе академских ступњева, примање нових студената у колегијуме и на универзитете, како чланова Језуитског реда тако и оних спољних.¹⁰⁵

¹⁰¹ Ignacio de Lozola, *Jezuiti*, 198.

¹⁰² Исто.

¹⁰³ Исто.

¹⁰⁴ Исто, 187.

¹⁰⁵ Исто, 199.

Према „Конституцијама” колегијуми и универзитети су две различите установе. У свакој од њих је на челу ректор, који може бити иста личност за обе установе. На појединим факултетима на челу је декан.¹⁰⁶

Универзитети Језуитског реда су према истим Конституцијама имали да обухватају следеће факултете: Humaniora, Artes и Теологију. Евидентно је да је концепција универзитета оног времена битно другачија од ове данашње. Она обухвата и неку врсту средњег образовања са садржајем сличним данашњем филолошком факултету, иако су се студије Humaniora спроводиле у склопу универзитета на свом за то предвиђеном факултету. Такве студије су називане нижим, и за разлику од студија на осталим факултетима није се на њима постизао академски степен, а студије на њима започињала су деца.¹⁰⁷

Студије Humaniora обухватале су студије језика (углавном латинског) и књижевности (углавном римске). Грађа је била распоређена у пет годишта: три године граматике, једна година Humaniora у ужем смислу речи и једна, последња година реторике.¹⁰⁸

Artes или Scientiae naturalis (не сме их се помешати са данаштим природно математичким наукама) обухватале су логику, филозофију, природне науке, физику, етику и математику. Конституције за те студије предвиђале су најмање три и по године или седам семестара студирања.¹⁰⁹

На студијама теологије изучавало се Свето Писмо, схоластичка теологија и патрологија (Лојола је то називао позитивном теологијом). За редовне студије теологије биле су предвиђене четири године или осам семестара, а за добијање доктората још две године студија, док се титула магистра (magistar artium) добијала после редовно завршених студија на факултету природних наука.¹¹⁰

За оне који нису били надарени, студије су могле бити скраћене и поједностављене, осим ако због својих других позитивних особина (на пример: способност управљања, велика разборитост неопходна за исповедање) именоване особе нису заслуживале да иду на више студије.¹¹¹

Литературу за студирање на факултету humaniora требало је тражити међу делима грчких и римских класика, док су темељ студија на факултету artes сачињавала углавном Аристотелова дела. На Теолошком факултету се као извор студирало Свето Писмо, дела светих отаца, тзв. позитивна теологија, а за схоластичку теологију дела Томе Аквинског, и евентуално дела Петра Ломбарда. Лојола је задржавао наду да ће други чланови Језуитског реда саставити теолошка дела, која ће бити савршенија од дела Magistra Sententiarum (П. Ломбардо).¹¹²

¹⁰⁶ Исто.

¹⁰⁷ Исто.

¹⁰⁸ Исто.

¹⁰⁹ Исто.

¹¹⁰ Исто.

¹¹¹ Исто.

¹¹² Исто, 200.

Школски колегијуми нису били једнаке вредности. Није ту било јединствених принципа ни истих метода. Они су се равнали, колико је то било могуће, једино према оскудним упутствима, што их је Игнасио слао свим установама Реда. А те су смернице биле намењене у првом реду васпитању схоластика Језуитског реда. Зато је његов генерал Клаудио Аквавива (Acquaviva) (1581–1613) одлучио да реорганизује васпитни рад Реда. У ту сврху он је наредио да се прикупе историјски подаци из свих колегијума и да се пошаљу у Рим. На темељу тих докумената израдио је одбор од шест искушених отаца који је саставио један научни план, који је генерал 1586. године послао у све колегијуме на посматрање и проверу. У тој активности нацрт је био исправљен и допуњен, а 8. јануара 1599. године коначно је био издат. То је чувени „Ratio studiorum”, научни план, који ће од тада кроз два века бити закон за сву школску обуку у Европи.¹¹³

„Ratio studiorum” није ништа друго до примена разрада дидактичког система Језуитског реда састављеног на темељу четвртог поглавља његових Constitutia и стечене дотадашње праксе у раду колегијума и у раду на универзитетима. Он се, у начелу, ограничава на студије. Питањем васпитања дотиче се само у вези са студијама, као што се и осталих питања четвртог поглавља Constitutia дотиче само уколико се она непосредно тичу студија.¹¹⁴

Овај систем има четири верзије. Прва је објављена 1586, друга је започета исте године али никад није обелодањена (тек је недавно пронађена у рукопису).

Трећа верзија је објављена 1591, а четврта 1599. године. То је уједно и последња верзија тог документа.¹¹⁵

„Ratio studiorum” није одређивао само спољни оквир живота у колегијумима, нити се ограничавао једино на то да одреди људе који су се требали бринути о васпитању и обуци полазника. Тај план пружа и неки програм и методе школске обуке, он прописује, како се те методе требају да примењују и у каквом духом мора бити васпитање пружено. У њему су напослетку сабрана и сва битнија начела општег васпитања као и верска и општа надградња. Иако је цео тај план писан на 200 малих страница, у њему су често биле навођене и најмање ситнице, које су ипак биле од велике важности, а уједно су показивале како је тај нацрт врло промишљен и добро заснован. У њему се може наћи и понека несавршеност. Али у целини Ratio studiorum је пример образовног приручника, где је све доследно и врло прецизно наведено, где се све међусобно допуњава и учвршћује. То дело је плод дуготрајног (вишегодишњег) искуства и оштроумне разборитости. По важности стоји оно далеко иза Духовних Вежби и Установа, али заједно са њима сачињава тројство, из које извире успешно деловање Језуитског реда.¹¹⁶

У анализи овог научног плана не сме се заборавити ни време у којем је оно настало. Велика је, а нажалост и врло честа грешка што људи када проучавају је-

¹¹³ G. Barnovelle, Isusovci, 233-34.

¹¹⁴ Ignacio de Loyla, Jezuiti, 200.

¹¹⁵ Исто.

¹¹⁶ G. Barnovelle, Isusovci, 234-35.

зуите посматрају их као неки затворени круг, потпуно независан свет, као људе који су живели изван простора и времена. Из тог разлога приписује им се много тога, као да је то искључиво њихова својина, а истина је да су они резултат времена у којем су живели.¹¹⁷

Ratio studiorum настао је у време процвата хуманизма. А то је време поновног откривања науке, повезано са неописивим одушевљењем и незаситим радом на младој науци. Латинске су се старине откривале са исто таквим одушевљењем, као кад је откривена Америка. Људи су се одушевљавали старим делима из области уметности. Нажалост, та је снажна струја уједно била прожета и паганством а одисала је и охолошћу. Претила је зато опасност да се ренесанса уједини коначно са протестанским кривоверјем. Сакупити разбијене остатке схоластике и кренути против те ослабљене струје, значило је осудити се унапред на неуспех. Зато су Игнасије и његови следбеници, наследници одлучили да очисте хуманизам од паганства и тако га учине савезником, а временом, и да га покрсте.¹¹⁸

Стога је погрешно и мишљење да је Ratio studiorum неки револуционарни подухват, самовољна новотарија. Језуити нису својим школским системом створили никакву невиђену образовну методу него су само вешто искористили ствари (идеје), које су већ постојале. Они су сакупили све податке, онда су их, ваља признати, на темељу великог искуства, у много чему изменили и обновили. Оригиналност Ratio studiorum-а састоји се у томе, што су језуити по том плану увели у педагогију онога доба извесно јединство и организовали је по одређеној методи, слично као што су Духовне Вежбе увеле у духовни живот неке посебне методе. Према својој природној тежњи за прилагођавањем језуити су уградили тај нови систем и у психологију ђака. Већ је италијански школски систем познат као Modus parisiensis имао ту предност над ранијим Modus italicus, што је поседовао успешна образовна начела, био срећен, јасан, посебно када је у питању изградња карактера, јединство у обучавању, подела на разреде, а нарочито у томе, да је за темељ обуке одредио латински језик. Modus italicus, напротив, није захтевао тако строгу поделу на разреде, па је ђак могао полазити у исто време више разреда, а предмети су се проучавали без реда. Овај нови језуитски план усвојио је све корисне ствари париског система и дао му нову снагу на тај начин што је од тог још увек несавршеног програма направио јасно одређени, рационални, методски и прогресивни план. У том смислу унео је Ratio studiorum у педагогију заиста видљиву и праву вредност.¹¹⁹

Овим педагошким програмом, свакоме, који је суделовао у животу и раду универзитета, прецизно су биле означене дужности и овлашћења. Тачно је била распоређена структура студија, почевши од структуре предавања, дневног реда, распореда часова, учесталости обнављања градива, као и упутстава за одржавање испита у недељи, месецу и години. Спроведена је дисциплина у раду на факулте-

¹¹⁷ Исто, 235.

¹¹⁸ Исто.

¹¹⁹ Исто, 237-38.

тима, с обзиром на обавезност слушања предавања, поштвало се правило о тишини која је потребна за студирање, кажњавали су се прекршаји, али, што је такође важно (битно): овим програмом биле су предвиђена и награде, такмичења и друга одликовања студената језуитских универзитета.¹²⁰

Овај студијски програм је у свом даљем раду захтевао концентрацију и целовитост студијске грађе. То је било посебно важно с обзиром на ниже студије, које отприлике одговарају некадашњој гимназији од осам разреда, али су и те студије спадале у универзитетске, као нека врста припреме за универзитетске науке, не само зато да се студентима пружи неопходне вештине у употреби латинског језика на којем су се држала универзитетска предавања, већ и да им се пружи неопходно предзнање и образовање без којег не би могли да прате даље студирање. Али, што је још значајније, *Ratio studiorum* је потенцирао концентрацију на природно уско подручје, то јест на латински језик и римску књижевност, што је за, релативно кратко време омогућило да се постигне солидно теоријско и практично овладавање грађом. Слична концентрисаност грађе постоји и код студирања теологије и филозофије. У теологији је све полазило од Светог Писма, догматике и морала. У општем распореду грађе нема, на пример, црквеног права, литургије, црквене историје и још неких других предмета који се данас уче на Теолошким факултетима.¹²¹

У филозофији се више изучавала историја филозофије као главни предмет, него аристотеловско-томистичка филозофија. Концентрисаност се постизала и селекцијом способних за обичне студије. Мање способним омогућавало се лакше и краће студирање с тим да нису моли достићи све академске нивое.¹²²

На сва три факултета по *Ratio studiorum*-у предавања су била обавезна, за професоре да их одржавају, а за студенте да их прате. Тако су била обавезна и понављања у облику испитивања не само новије грађе, већ и оне старије. На сва су се три факултета одржавале тзв. Академије на којима су могли суделовати бољи ђаци декламацијом, читањем састава и држањем говора. На два факултета испити су били редовни, како недељно тако и месечно. Држани су јавно. Захваљујући коришћењу фондова библиотека студенти су редовно сређивали своје белешке и предавања. Постојала је и могућност приватног ангажовања професора. Студенти су убрзо добили све неопходне уџбенике, које су написали њихови професори. У то време настало је, између многих, и дело од епохалног значаја за филозофију и теологију – црквено право. Да наведемо само „*Disputationes metaphysicae*” Франциска Суареца, која је прва систематска онтологија уопште.¹²³

Кроз пет нижих разреда хуманистичких наука, у којима су проучавана три главна предмета: граматика, хуманиора (старогрчке и староримске науке) и говорништво, ишли су језуити као и сви остали васпитачи у периоду ренесансе ка

¹²⁰ Ignacio de Loyola, *Jezuiti*, 202.

¹²¹ Исто, 203.

¹²² Исто.

¹²³ Исто.

једном циљу: ка говорничкој вештини, која је у оно доба значила готово све. Језуитско говорништво не сме се посматрати у његовом данашњем значењу, јер би то значило свести целу културу XVI века на језички формализам. У оно доба имала је она много шире значење. Говорништво је означавало умешност, ценило се човеково лепо изражавање, али је оно истовремено подразумевало и познавање ствари, о којој је требало говорити и вештину правилног мишљења. „Јер само се оно може право рећи, што се право схватило.”¹²⁴

Идеал не само језуитског већ и целог хуманистичког васпитања била је говорничка вештина, а као средство да се до ње дође, служило је добро знање латинског језика. Језуити су латински језик, и то бирани латински, спровели не само у обуци, већ су га увели и у свакодневни живот својих колегијума. Кад би се, на пример, који ђак обратио професору на матерњем језику, а не на латинском, у том случају не би добио никакав одговор. Многи се данас ишчуђавају над чињеницом да су језуити тако много жртвовали матерњи језик. Истина, школске вежбе су превођене са латинског на матерњи језик и обратно. Али треба истаћи да је Ratio studiorum признавао за рад у колегијумима једино латински језик. Штавише саме граматике су биле штампане на латинском језику. За тај недостатак нису били одговорни само језуити јер је латински језик био је начелно правило целог образовања у XVI веку.¹²⁵

Ratio studiorum није посебну пажњу поклањао ни предавању историје. Али ни то није било само до језуита, већ до чињенице да је то био XVI век. Истина, изучавање историје је у том времену доживљавало процват, иако се бавило једино старим веком. Али су је и тада сматрали привилегијом, доступном само зрелим људима. Зато за историју није било места у хуманистичком школском програму.¹²⁶

Језуити нису били никакви начелни противници проучавања историје ни матерњег језика. Учење латинског језика било је у то доба нормална, опште прихваћена ствар, тако да не само да језуитима не би дошла на памет помисао, већ ни било којем другом обичном човеку, да тај обичај брани или напада. Латински језик је био у то доба (време) средство споразумевања у целој Европи. Није било необично, да неки ђак започне студије у Паризу, а заврши их у Риму или на неком другом универзитету. Без латинског језика није се такво прелажење могло ни замислити. Исто тако, XVI век није познавао ни из далека као што је то данас, овај, нама добро познат национализам. Ондашњи васпитачи нису уопште постављали питање да ли латински језик има можда такву васпитну вредност, па се ни Ratio studiorum није тим питањем много бавио. Говорити латински било је у оно време толико природно „као и путовати пешке”.¹²⁷

¹²⁴ Ignacio de Loyola, *Jezuiti*, 203; G. Barnavelle, *Isusovci*, 238-39.

¹²⁵ G. Barnavelle, *Isusovci*, 239.

¹²⁶ Исто, 240.

¹²⁷ Исто.

Граматику се на факултетима у XVI веку није предавала као посебан предмет, већ се изучавала упоредо са читањем књижевних дела. Средиште школских предавања, према којима је било усмерено све друго, било је читање и тумачење латинске класике. А како је сврха целог образовања било говорништво, главни узор, а којег је Ratio studiorum препоручивао као обавезн штиво, био је уз Квинтилијана, узор свих говорника, Цицерон. Иако је овај школски програм посвећивао главну бригу проучавању говорничке вештине и снаге, не треба на то гледати као да је хуманистичку поуку чинило само усиљено вежбање говора. Говорништво је било само средство, које је према духу времена требало да помогне човеку да научи лепо и вешто да се изражава. У хуманистичким школама није се вежбало само декларативно, већ су се предавали сви тада познати предмети: песничтво, историја, нумизматика, географија, природне науке, етнологија и тд. Тако је ђак на крају студија могао знати и познавати све, што се онда на научном пољу требало стећи.¹²⁸

Од школског програма, како је то наглашено у Ratio studiorum-у, много је тога ишчезло, посебно током последњих сто година. Данас је једноставно немислииво да би језуити у својим колегијумима свуда могли увести, и у школама и у књигама, као и у свакодневном ђачком животу, искључиво латински језик. И они се морају понашати у складу са државним прописима. Морају применити и мноштво нових предмета. А тиме се окрњила целина старог хуманистичког школског система. Ипак је остало нешто врло битно и вредно: брига о општем образовању ученика, која је била основна тежња тог система. Језуити се и данас у том образовању понашају исто као и пре двеста година. Само што им сада у том образовању не помаже дух времена, како је то било некада. Они се данас морају борити против модерних тежњи за специјализацијом. Идеал XVI, XVII и XVIII века којем су језуити били тако верни, био је свестрано образован човек. Идеал данашњег времена јесте, напротив, политехник. Међутим, нису ни језуити посебно одбацили специјализацију. Они су се њом служили, кад је требало, као и са свим другим, што се дало корисно употребити. Сведоци тога су многи славни језуитски стручњаци.¹²⁹

У почетку није било интерната. Колегијуми су били нека врста средњошколских факултета. После школских часова студенти су били потпуно слободни. Ректор, префект студија, који је био врло важна личност у језуитском образовном систему, затим префект дисциплине, професори, сви су вршили своју дужност у школском обучавању. Осим тога сви су они били и иначе у непосредном контакту са ученицима и студентима. Они су са њима разговарали, делили им савете, организовали им школске свечаности и присуствовали такмичењима сваке врсте.¹³⁰

¹²⁸ Исто, 241.

¹²⁹ Исто, 243-44.

¹³⁰ Исто, 244.

На тим колегијумима стасавао је бројни подмладак за Језуитски ред. Била је то последица бесплатног школовања, које је Игнасије Лојола као апостолску сврху поставио као начело. Богати и сиромашни, племићи и сеоска деца, сви су они живели и учили заједно. Колегијуми нису смели бити подчињени ни једном сталезу. Језуити су се, такође, верно држали и Игнасијевог начела, да се у школске колегијуме примају таква деца, за коју се претпостављало да ће касније у животу имати велики утицај. При томе се није толико гледало на социјални положај ученикових родитеља „већ у првом реду на умну надареност и на племенитост његовог срца”.¹³¹

Школски колегијуми у XVI веку разликовали су се најалост битно од оних старих по томе што су постали интернати, у којима се морало плаћати за издржавање ученика. Тиме је великим делом ишчезло оно, што је колегијуме чинило некада. Ишчезла је присна сарадња између породице и колегијума. Сва морална и интелектуална сарадња ђака зависила је сада једино од колегијума, и поред тога што су они и даље узимали у обзир и жеље родитеља, њихове финансијске могућности. Било је то за живот колегијума дубоки преокрет, који су језуити морали поднети као и раније толико других. С друге стране обавезно плаћање уништило је и ону сретну мешавину богатих и сиромашних ђака, која има толику образовну и васпитну вредност.¹³²

У данашње време, упркос свих прогона, презира и напада Ratio studiorum је актуелан школски систем, иако се понеки његови прописи у данашње време више не могу примењивати. Тај програм садржи оригиналност, да на, прожету духом вере, интелектуалну изградњу ђака, плодно допуни хуманистичке науке Аристотеловом филозофијом, а затим теологијом. Али управо те апостолске црте језуитског васпитног система, напада и прогони модерни лаички дух и слободно-зидарски универзитети. С друге стране, није ни у складу са данашњим духом ужих специјализација, јер Ratio studiorum хоће да васпитава и образује комплетне људе. А модерни дух тражи: „радије нека нестане поштењака, него да се смањи број техничких стручњака”. Тај дух је сасвим супротан духу који је садржан у Ratio studiorum-у. Овај систем је створен за хришћанство, а хришћанства нема више у јавном животу. Зато не преостаје ништа друго, него се прилагодити неизбежним и донекле корисним стварима модерног развоја. Али, то је тежак посао, посебно зато јер непрегледни број кадрова и непрестано мењање школских програма отежава сваку реформу Ratio studiorum-а, која би вредела за све прилике.¹³³

Гледано на тај начин, засад је могуће само једно решење: применити у колегијумима све оне ствари из Ratio studiorum-а, које имају праву вредност. Али осим сметњи, што су их проузроковали присилни државни школски прописи, и прогони са свих страна, језуити су се суочавали и са проблемом недостатка шко-

¹³¹ Исто.

¹³² Исто, 252-5

¹³³ Исто, 254-55.

лованих (образованих) људи, у свом настојању да се почне са применом Ratio studiorum-а. У многим земљама постојали су на пример колегијуми где се цело језуитско васпитно особље састојало од Ректора, префекта и још понеког професора, а остали су професори били свештеници. Јасно је да је у таквим условима било немогуће створити колегијуме, који би одговарали потребама времена, а уједно који би се могли такмичити са колегијумима старог Језуитског реда. Из свега тога може се закључити, да језуитски школски колегијуми од 1814. године и даље живе, и данас поседују све добре и слабе стране као и све друге католичке средње школе. Али, нестало је оног њиховог некадашњег првенства.¹³⁴

Уосталом, језуитски школски систем је само израз Језуитског реда, па тако и „израз бескрајне себичности”. Језуитска наставна основа није била састављена за сваколику омладину, већ за младеж, која је била посвећена реду, за „схоластике”, за „наше”, како кажу језуити. Све је било усмерено у корист Реда. „Спољни” ученици нису главна преокупација језуитског школског система и језуитима „није до напретка ученика и до развоја науке, него до развоја језуитског духа”.¹³⁵

е) Језуитски став према чистоћи и сиромаштву

По својој заклетви „језуити морају да буду чисти телом и душом као анђели”. Међутим, код испуњења овог захтева кроз време њиховог деловања, било је доста проблема, немара и прљавштина. Језуити су по Давору Трстењаку, посећивали жене без икакве пратње и „код њих дуго остајали”. Било је жена које су исповедали „сваки час”, бесрамно дуго, али „мило и сложно”. Језуит Иван Адам Шал (Schall) (1594–1669) је, на пример, на кинеском двору стекао велико поверење. Беше одличан математичар и астроном. Цар му даде велику слободу па је „живео с лијепом госпођом, која му роди два сина”.¹³⁶

Језуит Мена, „ванредно учен човек, кога сви искаху као какво пророчиште”, увери једну жену, која се њену исповедала, да сме с њиме живети као у браку. Он се сам пријавио, али је ипак умро ни од кога ометан у Језуитском реду. И језуит Жирар (Girard) заведе Катарину, коју је исповедао, „занесе је у неко хистерично стање и поступа с њом животињски”. Она је затруднела, али је плод изгубила и постаде опатица, „али је и даље наставила да немарно живи са својим оцем исповедником”. И једна дворска дама у Грацу затруднела је од језуите Carreviziusa.¹³⁷

Ко је живео у Реду, био је убеђен, да храна, пиће, одело и кревет морају да буду онакви, како је то већ доликовало сиромашнима. Сиромаштво је требало да се воли „као чврсти зид Реда и да се чува у својој чистоћи”. Сви су, по мишљењу језуита, требали „да воле сиромаштво као мајку”. Ни са једном се ствари, по мишљењу истих, није смело служити као својом и сви припадници овог Реда мо-

¹³⁴ Исто, 256.

¹³⁵ D. Trstenjak, Jezuiti, 74.

¹³⁶ Исто, 24.

¹³⁷ Исто, 24-5.

рали су да буду спремни да просе на туђим вратима, ако то захтева покорност и нужда.¹³⁸

Сви чланови Језуитског реда, морали су да буду спремни и да дају без наде, сво оно што су на исти тај начин и били примили. Нису смели ни молити ни примити какву стипендију или милостињу као плату за мисе, предавања, посете или за друге ствари, које је обављао Ред. Тако је гласила заповед.¹³⁹

Све је то, како каже Давор Трстењак, било забележено на папиру, а у животу је „бивало сасвим другачије”. Језуити су просјачењем и другим начинима нагомилавали велико богатство. Они су умели да стекну велики иметак, и у томе су били прави уметници. Наговарали су богате госпође да постану опатице, како би се на тај начин докопали њиховог богатства. Исповедајући их, наговарали су их на њима својствен начин, да им оставе сав свој иметак.¹⁴⁰

По ставу истог црквеног аутора, језуити су се добро хранили, и у том погледу нису били никакве аскете. Пред светом су се често приказивали као сиромаси, којима је требало доделити милостињу, а код куће су се „частили и гостили”. Имали су „красне виле с лепим вртovima”, где су се састајали и уживали не само у „добром мирису”, већ и у изврсним јелима и пићу. Куповали су лепе куће и велика имања, за које је требало платити „грдне милионе”.¹⁴¹

И Давор Трстењак наглашава, да се језуитима с правом приговара, да су као и министри гомилали велика богатства. Папа Гргур XIII дозволио им је да тргују у обе Индије. Бавили су се воденом индустријом, трговачком морнарицом и другом трговином. Правили су и продавали чудотворне реликвије, Игнасијеву и Ксавијерову воду итд. Бавили су се и прекоморском трговином и били конкуренција трговцима које су и финансијски упропаштавали. На разним странама света имали ширили су своје велике послове и своје бродове. Језуити су одлазили у Индију да проповедају јеванђеље, а постајали су велики и лакоми трговци. Имали си и своје банке, чак и у Риму. Кардинал Торнон (Taillon) је тврдио да су у Кини језуити узимали 25–27, па чак и 100% на име камате за уложени новац.¹⁴²

Само „горњонемачка провинција” Језуитског реда добила је у периоду од 1620. до 1700. ништа мање него 800.000 форинти „дарова”. Тадашње су државе давале исто „много милијона језуитима”.¹⁴³

А иначе, Језуитски ред је о сиромаштву проповедао речима самог Христа: „Ако хоћеш савршен да будеш, иди продај све што имаш и подај сиромасима, и имати ћеш благо на небу, па хајде за мном.”¹⁴⁴

Завршавајући овај преглед о раду Језуитског реда на сузбијању Реформације нећемо погрешити, ако кажемо, да је током читава два века Језуитски ред те-

¹³⁸ Исто, 25.

¹³⁹ Исто.

¹⁴⁰ Исто.

¹⁴¹ Исто, 25-6.

¹⁴² Исто, 27.

¹⁴³ Исто.

¹⁴⁴ Исто.

жио да управља, и фактички је то и чинио, целим цивилизованим светом. Зато, ни један ред Римске цркве није имао толиког утицаја на развој политичких догађаја у Европи колико је имао језуитски. „Друштво Исусово” у потпуности се посветило служењу папском престољу и Римској цркви. Никакве жртве нису биле у стању да зауставе језуите на њиховом путу. Правда, морал и истина били су принети од стране језуита у жртву своме делу. Један историчар је рекао да историја Језуитског реда јесте истовремено историја римокатоличке реакције, а Маколејн је на то додао, да је Друштво Исусово спасило католицизам. Рибаденејра, пишући биографију Игнасија Лојоле, изјавио је: „Промисао Божја ништа не ради случајно. Све што се дешава има свој циљ... Ако је Друштво Исусово било основано у XVI веку, то оно сведочи, да је Бог хтео спасити своју цркву, која је била у великој опасности. Лутер је 1517. напао indulгенције (опрост грехова за новац), а 1522. године отпочео је свој разорни рад против Римске цркве. Исте године Игнасије је био рањен, да би од роба свету постао спасилац цркве од Лутера.”¹⁴⁵

Језуитизам треба посматрати као контрареформацију. Он је на свим пољима водио велику борбу против снага реформације, и у приватном животу помоћу проповеди, исповести, обучавања младежи али и помоћу насиља. Здушно је бранио своје ставове и на Тридентском сабору. Благодаревши језуитима реформација је видно сузбијена. Овај ред се с правом назива „војском Исусовом”. Рат је био симбол језуитизма. Али били бисмо веома пристрасни када бисмо из овде реченог извели закључак да су језуити дејствовали у својој борби против реформације само силом. Гола сила не би била у стању да сузбије реформацију. Они су се служили и другим средствима, а све у циљу да постигну успех у свом делу. Црквени теоретичар Маколеј писао је о језуитима: „Не обазирати се на океане и пустиње, на глад и кугу, шпијуне и кривичне законе, вешала и друга оруђа казне, језуити су свуда продрли, и свуда без страха водили своју пропаганду. Они су били лекари, трговци, научници и слуге. Они су учили, тешили несрећне и очајне и давали последњу утеху онима, који су били на самрти. Њихова је историја адекватна историји велике католичке реакције.”¹⁴⁶ И зато се оправдано језуитима приписује највећа улога у контрареформацији, јер су они уистину били спасиоци папства и Римске цркве, зато јер су јој извојевали привидну победу у борби против протестантизма.

¹⁴⁵ А. Колесников, Улога језуитског реда, 347.

¹⁴⁶ Исто, 344-45.

Dragi R. Maliković

THE JESUIT ORDER, ITS ORGANIZATION AND WORK¹⁴⁷

Summary

After the Reformation of Martin Luther and its expansion all over Europe and the world, Catholic Church and Roman pope at the head of it founded the Jesuit Order, also known by the name the Society of Jesus. He gathered all followers of Contrareformation organized in order to stop and prevent further expansion of the reformatory wave. The founder of the Jesuit Order was a Spanish knight Ignatius of Loyola, and in the course of time the Jesuit Order turned out to be like a good organization, ideology and movement founded on the sound Jesuit's moral. During the time of their work the Order of Jesuits was known by a very good and concisely founded school system which survived and still exists. Thanks to its devotion the Jesuit Order realized a certain influence in the countries, such as Russia and Serbia, as well as among people of the Orthodox-Christian religion.

Key words: the Jesuit Order, the Jesuits, Christianity, Martin Luther, Ignatius of Loyola, Spain, the Basque Country, Palestine

¹⁴⁷ Рад је примљен 21. октобра 2012, а прихваћен за објављивање на састанку Редакције Зборника одржаном 19. децембра 2012.